

KIRKOLLISIA ASIAKIRJOJA

(n:ot 14—20)

14. Merkintä Tyrvään seurakunnan tilikirjasta 2. heinäkuuta 1487

Anno etcetera lxxxseptimo die visitacionis marie
 isti receperunt siliginem de promptuario ecclesie kallila

ericus }
 tartilaynen } j span

jacob leycos inpignoravit tapetum jj spen

marti riddari j span siliginis inpignoravit amphoram

olaff kylue neywos j span

nicolaus hannisson hapaniemist j karp siliginis inpignoravit burellum

vakkalaynen } j pund siliginis Ericus martilast }
 johan siwko } j pund siliginis henric hoppu } j pund siliginis

nicolaus thala } j pund siliginis mattis micaelis antilast j span siliginis
 lauri rawkost } j pund siliginis johan kokkoy j span siliginis fide liwha

johan kallo } ij pund kadrin gæsti j span siliginis fide kōpil
 thomas hoppo } ij pund Jtem liwha pro korffwa lauri j span siliginis

nicolaus kikkeren } j pund
 laurens mattskap } j pund

peder matskap } j pund siliginis olaff andersson vehemast j span siliginis fide kōpel
 laurens stormj } j pund siliginis mattis finne ibidem j karp siliginis

eskil hawnia } j pund siliginis
 lauri patw } j pund siliginis henric equeynen j karp siliginis

(Ks. selitystä)

Valtionarkisto, Kallialan kirkontilit.

[Handwritten Latin text, likely a duplicate or related entry to the one on the right page, containing names and monetary amounts.]

Käännös

Herran vuonna [14]87 Marian ilmestyspäivänä ovat Kallialan kirkon aitasta vastaanottaneet viljaa

Erkki Tarttilainen 1 pannin

Jaakko Leikkuu, antoi pantiksi peitteen, 2 pannia

Martti Ritari 1 pannin viljaa, antoi pantiksi astian

Olavi Kylväjä Neuvosta 1 pannin

Niilo Hanninpoika Haapaniemestä 1 karpion viljaa, antoi pantiksi sarkavaatteen

Vakkalainen	} 1 punnan viljaa	Erkki Marttilasta	} 1 punnan viljaa
Juhana Siuko		Heikki Hoppu	

Niilo Tala	} 1 punnan viljaa	Matti Mikonpoika Antilasta 1 pannin viljaa
Lauri Raukosta		Juhana Kokkoi 1 pannin viljaa Liuhan takaamana

Juhana Kallo	} 2 puntaa	Kaarina Kesti 1 pannin viljaa Kyöpin takaamana
Tuomas Hoppu		Samoin Liuha Korva-Laurin puolesta 1 pannin viljaa

Niilo Kikkerä	} 1 punnan	
Lauri Matskap		

Pietari Matskap	} 1 punnan viljaa	Olavi Antinpoika Vehmaasta 1 pannin viljaa Kyöpin takaamana
Lauri Stormi		Matti Suomalainen myöskin Vehmaasta 1 pannin viljaa

Eskeli Haunia	} 1 punnan viljaa	
Lauri Patu		Heikki Ekoinen 1 karpion viljaa

Selitys

Teksti sisältää erittäin paljon lyhenteitä. Alleviivaukset ja ylipyyhkimiset osoittanevat, kuten vastaavanlaiset merkinnät samanaikaisissa kauppiaiden tilikirjoissa, että velka oli tullut maksetuksi.

Seurakunnan omaisuus ja tulot jakaantuivat keskiajalla kahteen osaan. Toisen osan muodostivat pappila ja papin palkkaukseen tarkoitetut kirkolliset verotulot (*bona mensae*), toisen seurakunnan muu maaomaisuus ja muut verot ja tulot, jotka luettiin seurakunnan kirkon varoiksi (*fabrica ecclesiae*) ja käytettiin kirkkorakennuksen pystyttämiseen ja kunnossapitämiseen. Kirkon varoja hoidettiin erillään papin palkkatuloista. Kanonisen oikeuden mukaan kuului fabrican hoito seurakunnan papille, mutta Pohjoismaissa osallistuivat seurakuntalaisia edustavat kirkonisännät papin ohella seurakunnan taloudenhoitoon, josta vuosittain oli tehtävä tili seurakuntalaisille. Tilit säilytettiin pitäjän arkussa ja ne tarkastettiin piispantarkastusten yhteydessä. Päinvastoin kuin muualla roomalaiskatolisen kirkon piirissä saattoi Suomessa pap-pia vailla olevilla kappelikirkoilla olla omaisuutta.

Tekstinäyte on Suomen ainoasta säilyneestä keskiaikaisesta kirkontilistä, Tyrvään (Kallialan) kirkontilistä. Ala-Sastamala eli Kalliala oli itsenäisenä seurakuntana ainakin jo 1460-luvulla, mutta 1487—1504 se oli Karkun kappelina. Näytteessä on luetelo niistä henkilöistä, joille kirkon aitasta 2. heinäkuuta 1487 oli lainattu viljaa. Seurakunnille kertyi huomattavia viljamääriä niiden kymmenysosuuksista. Osa viljasta myytiin, osa annettiin lainaksi seurakuntalaisille ja myös muualla asuville.

Teksti on julkaistu teoksessa *Bidrag till Finlands historia 1*, utg. av Reinhold Hausen, Helsingfors 1881—1883, s. 393—394. Nimistön osalta ks. *Heikki Ojansuu*, Kallialan seurakunnan kirkontili (v. 1469—1524). Satakunta III, Porvoo 1914, s. 1—46.

Plurimum Rev. Clarissimi, Humanissimi,
atq; Doctissimi Domini Domini Praep. et Pastores,
Amici ac in Christo fratres honorandi. S.

Manu propria
Hag man förnimman att de Ranta Homilier öfver
Böndagz texterna äro behagelige, sändes och nu
/; dock icke strax fullkombligen öfver alle dagar-
ne, effter trycket ähr förhindrat; / på innewaran-
de ährs Böndagz texter, hwilcke till een deel äh-
ro swäre nogh; Sändes och Böndagz Placaterne på
Finska och Religions Placaterne; Detta Papper
nat som nu / originalt rippa äga af wårt Finske
Papper, som här i Landet ähr giordt, iu mehr och
ju bättre Lijneklutor som nu kunna förskaffas
ju bättre och ju mehra Papper kan och tillwärc-
kas, att der på intet mangel / skal blifwa, ord för
att bil. i. p. prijs. B. Valeant V. V. R. Deo cum
suis comendata. pp. Aboae die 17. Maij A. 1667
V. V. R. tias

amic et officiosi colens

Johannes Gezelius

Plurimum Reverendi, Clarissimi, Humanissimi,
atque Doctissimi Domini Dominus Praepositus et Pastores,
Amici ac in Christo fratres honorandi. Salutem.

Effter man förnimmer att dhe kårte Homilier öfver
Böndagz texterne ähro behagelige, sändes och nu
/; dock icke strax fullkombligen öfver alle dagar-
ne, effter trycket ähr förhindrat; / på innewaran-
de ährs Böndagz texter, hwilcke till een deel äh-
ro swäre nogh; Sändes och Böndagz Placaterne på
Finska och Religions Placaterne; detta Papper
ret som nu skrifwes uppå ähr af vårt Finske
Papper, som här i Landet ähr giordt, iu mehr och
ju bättre Lijneklutor som nu kunna förskaffas
ju bättre och ju mehra Papper kan och tillwärc-
kas, att der på intet mangel skall blifwa, och för
ett billigt prijs. Bene Valeant Viri Reverendi. Deo cum
huis comendatae. pro pietate posuit Aboae Die 17. Maij Anno 1667.

Viros Reverentias

amic et officiose colens

Johannes Gezelius
manu propria

(RV)

Käännös

Erinomaisen kunnioitettavat, mainiot, jalosti sivistyneet ja oppineet herrat, herra rovasti ja pastorit, ystävät ja kunnioitettavat veljet Kristuksessa. Tervehdys.

Koska on havaittu, että lyhyet selitykset rukouspäiväteksteihin ovat toivottuja, lähetetään niitä myös nyt — ei kuitenkaan heti aivan kaikille päville, koska painolla on esteitä — kuluvan vuoden rukouspäiväteksteihin, jotka osaksi ovat melko vaikeita; myös lähetetään rukouspäiväjulistukset suomeksi ja uskonjulistukset; tähän käytetty kirjoituspaperi on suomalaista paperiamme, joka on tehty tässä maassa; mitä enemmän ja mitä parempaa pellavariepua nyt voidaan hankkia, sitä parempaa ja sitä enemmän paperia voidaan myös valmistaa, niin ettei siitä tule puutetta ja että sitä saadaan halpaan hintaan. Voikaa hyvin kunnioitettavat herrat. Jumalan haltuun näine suosituksin. Rakkaudesta määräsi Turussa 17. toukokuuta vuonna 1667.

Kunnioitettavia herroja
ystävänä ja virkatoverina tervehtien

Johannes Gezelius
omakätisesti

Selitys

Tekstinäytteenä on Turun piispan Johannes Gezeliuksen vanhemman kiertokirje vuodelta 1667, joka on lähetetty Ahvenanmaan rovastille Boëtius Mureniukselle. Kirkollista toimintaa koskevien asioiden lisäksi siinä käsitellään myös paperinvalmistusta. Piispa Gezeliuksen toimesta oli edellisellä vuonna perustettu paperitehdas Pohjan pitäjään Tomasbölen kylään. Raaka-aineeksi sopivan lumpun hankinta oli osittain piispan tehtävänä. Parissa aikaisemmassa kirjeessä hän oli suorastaan kehottanut pappeja myötävaikuttamaan raaka-aineen saamiseksi uudelle tuotantolaitokselle. Tätä samaa tarkoitusta palvelee tekstinäytteen maininta paperinvalmistuksesta.

Anno 1736 d. 1 Februarii Publi-
 Visitatio Episcopalis uti Tenala För-
 samlings Moder Kyrckia, der ock Bro-
 marfs Capellboar sammankomne
 woro. då effter förrättad Predikan
 öfwer Söndagsens Evangelium
 af Sacellano Domino Henrico Wende-
 lino, samt et af Visitatore anställt
 kort tahl til församlingen följande
 förhades.

1° Examinerades den til en wacker myc-
 kenhet sammankomne menigheten, hwarin-
 under med nöje förmärcktes de flestas goda
 framsteg uti Catechismi Lära, och därföre
 wederbörligen berömdes; Men emedan här som an-
 norstades beklageligen finnas någre swage, oacht-
 samme och om sin salighet wårdslöse, så blef-
 wo de til större flijt och åhoga alfwarligen för-
 muntrade. I synnerhet utwarnades Föräl-
 drarne uti Cathi sine barn flitigt underwi-
 sas i Christendomen, föregå dem samt sit huus-
 folck med goda Exempel, hålla dem jämte
 sig til Gudsfruchtan och dageligen böner Mor-
 gon och Affton, samt at ächta folck lefwa i
 sämja och enighet, och sidst at hwar och en
 jämwäl beder Gud för Öfwerheten.

2° Wid tilfrågan, huru Sochnens fattige
 underhålles och försörjes; swarades: at här i
 Sochnen är en fattigstugu, hwaruti allenast
 8 stycken intagas. Men huruwida någre flere
 Sochnens fattige, som kunna wara i så stort
 och til äfwentyrs större elände än de som uti
 fattigstugun blifwit intagne, äfwen af

Anno 1736 den 1 Februarii skedde
 Visitatio Episcopalis uti Tenala För-
 samlings Moder Kyrckia, der ock Bro-
 marfs Capellboar sammankomne
 woro. då effter förrättad Predikan
 öfwer Söndagsens Evangelium
 af Sacellano Domino Henrico Wende-
 lino, samt et af Visitatore anställt
 kort tahl til församlingen följande
 förhades.

1° Examinerades den til en wacker myc-
 kenhet sammankomne menigheten, hwarin-
 under med nöje förmärcktes de flestas goda
 framsteg uti Catechismi Lära, och därföre
 wederbörligen berömdes; Men emedan här som an-
 norstades beklageligen finnas någre swage, oacht-
 samme och om sin salighet wårdslöse, så blef-
 wo de til större flijt och åhoga alfwarligen för-
 muntrade. I synnerhet åtwarnades Föräl-
 drarne at låta sina barn flitigt underwi-
 sas i Christendomen, föregå dem samt sit huus-
 folck med goda Exempel, hålla dem jämte
 sig til Gudsfruchtan och dageligen böner Mor-
 gon och Affton, samt at ächta folck lefwa i
 sämja och enighet, och sidst at hwar och en
 jämwäl beder Gud för Öfwerheten.

2° Wid tilfrågan, huru Sochnens fattige
 underhålles och försörjes; swarades: at här i
 Sochnen är en fattigstugu, hwaruti allenast
 8 stycken intagas. Men huruwida någre flere
 Sochnens fattige, som kunna wara i så stort
 och til äfwentyrs större elände än de som uti
 fattigstugun blifwit intagne, äfwen af

(RV)

Käännös

Vuonna 1736 helmikuun 1. päivänä tapahtui piispantarkastus Tenholan seurakunnan emäkirkossa, minne olivat kokoontuneet myös Bromarvin kappelin asukkaat. Kappalaisen, herra Henricus Wendelinuksen pidettyä saarnan sunnuntain evankeliumista sekä tarkastajan pidettyä lyhyen puheen seurakunnalle otettiin käsiteltäväksi seuraavat asiat.

1. Tutkittiin tilaisuuteen lukuisasti kokoontuneen rahvaan taitoja, jolloin pantiin tyytyväisenä merkille useimpien hyvä edistyminen katekismuksen opissa, mistä heitä asianmukaisesti kiitettiin. Mutta koska täällä kuten muuallakin valitettavasti on muutamia heikkoja, välinpitämättömiä ja autuudestaan huolehtimattomia, niin kehoitettiin heitä vakavasti suurempaan ahkeruuteen ja yritteliäisyyteen ja rohkaistiin heitä hartain kehoituksin. Varsinkin vanhempia muistutettiin opetuttamaan lapsiaan ahkerasti kristinopissa, näyttämään heille sekä talonväelleen hyvää esimerkkiä, pitämään heidät sekä itsensä Jumalan pelossa ja pitämään päivittäin rukouksia aamulla ja illalla, sekä että naimisissa olevat eläisivät sovussa ja rauhassa ja lopuksi että kukin anoisi myös Jumalan suojelusta esivallalle.

2. Kysymykseen, miten pitäjän vaivaiset ylläpidetään ja miten heistä huolehditaan, vastattiin pitäjässä olevan vaivaistuvan, johon sopii vain 8 henkilöä. Mutta mikäli muut pitäjän vaivaiset, jotka voivat olla yhtä suuressa ja mahdollisesti suuremmassa kurjuudessa kuin vaivastupaan otetut, myös

Selitys

Piispojen suorittamat tarkastukset seurakunnissa kuuluivat katolisen kirkon käytäntöön keskiajalla. Uskonpuhdistuksen jälkeen tarkastuskäytäntö jatkui Ruotsi-Suomessa ja siitä annettiin hiippakunnittaisia säädöksiä. Sekä Ruotsia että Suomea koskevat säännökset tarkastuksista sisältyvät vuoden 1686 kirkkolakiin.

Piispantarkastuksen, jota koskevan pöytäkirjan alku on tekstinäytteenä, suoritti Turun piispa Jonas Fahlenius yhdessä rovasti Gabriel Kepleruksen ja professori Isak Björklundin kanssa.

Christnade Anno 1747		111	
11	14	Christer Halises och Lisa Häurises Son Christer föd den 11 Septembris Testes Erich Kunna- ri, Jacob Pulliain och Regina Ihalain	Harjujerfwi
21	15	Anders Liukoses och Carin Halises Son Anders född den 21 Septembris Testes Hindrich Halinen Adam Ikoin och Maria Halinen	Ihastjerfwi
16	15	Pähl Halises och Christina Laudiaises oächta Son Pohl fodd den 16 Septembris Testes Hans Hämäläin Andreas Arpiain och Carin Matilain	Ibidem
15	15	Torparens Simon Kälfiwäises och Margetta Kirjalases dotter Johan- na fodd den 15 octobris testes Johan Par- kin och Elin Pisspain	Wisulax
6	1	Fendrichens Carl Friedrich Jägerhorns och Elsa Margareta Fieandts Son Georg Henric föd den 6 8bris Testes Lands Höfdingen Högwählborne Herr Baron Hindrich Jacob Wrede Öfwersten Högwälborne Herr Georg Didrick von Essen Capitain Gregorius Aminoff Lieutenanten Johan Nordenfelt, Fendrichen Erich Wilhelm Tavastierna, Fendrichen Erich Johan Ratzvill, adjutanten Gregorius Aminoff, Capiteinskan Christina Affleck, Capiteinskan Beata Magdalena Tavastierna, Probstinan Magdalena Wargentia, Lieutenantskan Helena Sophia Wulff- Crona, Jungfru Eva Magdalena Duncker, Jungfru Hedvig Christ. Kruus, och Jungfru Margareta Elisabetha Wallonia.	Kyrckioby
22	24	Johan Polacks och Walborg Johansdotters Son Anders föd den 22 8bris Testes Wacht- mestaren Thomas Malmstein, Carl Gustaf Gadde, And. Hammelbeck, fru Christina Krons, Enckan Brita Posse, och Jungfru Hedvig Diurstedt.	Kyrckioby

(RV)

Mikkelin maakunta-arkisto, Mikkelin Maaseurakunnan kirkonarkisto I.

9	11	14	Christer Halises och Lisa Häurises Son Christer föd den 11 Septembris Testes Erich Kunna- ri, Jacob Pulliain och Regina Ihalain	Harjujerfwi
9	21	15	Anders Liukoses och Carin Halises Son Anders född den 21 Septembris Testes Hindrich Halinen Adam Ikoin och Maria Halinen	Ihastjerfwi
9	16	15	Pähl Halises och Christina Laudiaises oächta Son Pohl fodd den 16 Septembris Testes Hans Hämäläin Andreas Arpiain och Carin Matilain	Ibidem
15	15	15	Torparens Simon Kälfiwäises och Margetta Kirjalases dotter Johan- na fodd den 15 octobris testes Johan Par- kin och Elin Pisspain	Wisulax
6	1	1	Fendrichens Carl Friedrich Jägerhorns och Elsa Margareta Fieandts Son Georg Henric föd den 6 8bris Testes Lands Höfdingen Högwählborne Herr Baron Hindrich Jacob Wrede Öfwersten Högwälborne Herr Georg Didrick von Essen Capitain Gregorius Aminoff Lieutenanten Johan Nordenfelt, Fendrichen Erich Wilhelm Tavastierna, Fendrichen Erich Johan Ratzvill, adjutanten Gregorius Aminoff, Capiteinskan Christina Affleck, Capiteinskan Beata Magdalena Tavastierna, Probstinan Magdalena Wargentia, Lieutenantskan Helena Sophia Wulff- Crona, Jungfru Eva Magdalena Duncker, Jungfru Hedvig Christina Kruus, och Jungfru Margareta Elisabetha Wallenia	Kyrckioby
22	24	24	Johan Polacks och Walborg Johansdotters Son Anders föd den 22 8bris Testes Wacht- mestaren Thomas Malmstein, Carl Gustaf Gadde, Anders Hammelbeck, fru Christina Krons, Enckan Brita Posse, och Jungfru Hedvig Diurstedt	Kyrckioby

Käännös

		Kastetut vuonna 1747	111
11. 9.	14	Risto Halisen ja Liisa Häyrisen poika Risto, syntynyt 11. syyskuuta. Kummit Erkki Kunnari, Jaakko Pulliainen ja Regina Ihalainen	Harjuri
21. 9.	15	Antti Liukkosen ja Kaarina Halisen poika Antti, syntynyt 21. syyskuuta. Kummit Heikki Halinen, Adam Ikonen ja Maria Halinen	Ihastjärvi
16. 9.	15	Paavali Halisen ja Kristiina Lautiaisen avioton poika Paavali, syntynyt 16. syyskuuta. Kummit Hannu Hämäläinen, Antti Arpiainen ja Kaarina Matilainen	Samoin
15	15	Torppari Simo Kälviäisen ja Marketta Kirjalaisen tytär Johanna, syntynyt 15. lokakuuta. Kummit Juhana Parkkinen ja Elina Piispanen	Visulahti
6	1[]	Vänrikki Carl Friedrich Jägerhornin ja Elsa Margareta Ficandtin poika Georg Henric, syntynyt 6. lokakuuta. Kummit maaherra korkeastijalosyntyinen herra paroni Hindrich Jacob Wrede, eversti korkeastijalosyntyinen herra Georg Didrich von Essen, kapteeni Gregorius Aminoff, luutnantti Johan Nordenfelt, vänrikki Erich Wilhelm Tawaststjerna, vänrikki Erich Johan Radzivill, adjutantti Gregorius Aminoff, kapteenin rouva Christina Affleck, kapteenin rouva Beata Magdalena Tawaststjerna, ruustinna Magdalena Wargentin, luutnantin rouva Helena Sophia Wulffcrona, neiti Eva Magdalena Dunker, neiti Hedvig Christina Kruus ja neiti Margareta Elisabeth Wallenia	Kirkonkylä
22	24	Johan Polackin ja Valborg Johanintyttären poika Anders, syntynyt 22. lokakuuta. Kummit vahtimestari Thomas Malmstein, Carl Gustaf Gadde, Anders Hammelbeck, rouva Christina Krons, leski Brita Posse ja neiti Hedvig Diurstedt	Kirkonkylä

Selitys

Turun piispa Isak Rothovius määräsi vuonna 1628, että kirkkoherrojen oli pidettävä kirjaa vihityistä, kastetuista ja haudatuista. Näin saivat alkunsa seurakuntien vihitysten, syntyneiden ja kuolleiden luettelot eli ns. historiakirjat, joita sittemmin ryhdyttiin laatimaan myös Viipurin hiippakuntaan kuuluneissa seurakunnissa. Ensimmäinen koko valtakuntaa koskeva määräys asiasta oli vasta vuoden 1686 kirkkolaissa. Selvemmin lain vaikutus näkyy siinä, että merkinnät historiakirjoissa tulivat entistä monipuolisemmiksi.

Tekstinäyte on Mikkelin maaseurakunnan syntyneiden ja kastettujen kirjasta lokakuulta 1747. Ensimmäiseen sarakkeeseen on merkitty syntymäajankohta ja toiseen, milloin kaste on suoritettu. Päivämäärä osoittavassa murtoluvussa tarkoittaa osoittaja kuukautta ja nimittäjä päivää.

Virka- tai ammattiasemaa kuvaamattomat arvonimet määräytyivät vanhempina aikoina tarkoin henkilön yhteiskunnallisen aseman mukaan. Arvonimien käytössä tapahtui kuitenkin ajan mittaan muutoksia. Arvon 'herra' käytöstä ks. tekstin n:o 9 selitystä. Arvonimi 'rouva' kuului alkuaan ainoastaan niiden henkilöiden puolisoille, joilla oli arvonimi 'herra' ja sen käyttö rajoittui siten hyvin suppeaan ylhäisaatelin piiriin. Tällä arvonimellä oli samanlainen kehitys kuin arvolla 'herra'. 1600-luvun lopulla käytettiin kaikkien aatelisten puolisoista tätä arvonimeä. 1700-luvulla olivat myös porvarien ja aatelittomien säätyläisten vaimot rouvia. Vain ruhtinaiden tyttäristä, prinsessoista, voitiin keskiajalla käyttää arvoa 'neiti' (fröken). Vielä 1600-luvun alussa tämän arvon käyttö ei ollut paljoa laajempi, mutta mainitun vuosisadan kuluessa se tuli ylhäisaatelin tyttärien arvoksi ja 1700-luvulla pääsivät myös alemman aatelin tyttäret 'neideiksi'. Alkuaan oli vain aatelismiesten tyttäriä kutsuttu 'neidoiksi' (jungfru), mutta jo 1600-luvulla tuli tämä nimitys käyttöön myös ylempään porvaristoon kuuluvien tyttäristä, 1700-luvulla sen sijaan sitä käytettiin alempien yhteiskuntakerosten tyttäristä ja palveluskuntaan kuuluvista.

18. Mikkelin maaseurakunnan rippikirja 1764—1769

185 Wisulax

Aatus Ohiit		1769		1768		1767		1766		1765		1764	
D. Anno	Die	D. Anno	Die	D. Anno	Die	D. Anno	Die	D. Anno	Die	D. Anno	Die	D. Anno	Die
1766		1765		1764		1763		1762		1761		1760	

Dec.		etc.		Natus		Obiit		Accessit		Abit	
Die	Anno	Die	Anno	Die	Anno	Die	Anno	Die	Anno	Die	Anno

185 Wisulax

Dec.		etc.		Natus		Obiit		Accessit		Abit	
Die	Anno	Die	Anno	Die	Anno	Die	Anno	Die	Anno	Die	Anno
Numro 1											
Capitain											
Herr				1722		1773					
Fru				1718							
Son				1747							
Son				1749							
Son				1754							
				1757		1768					
				1760							
Swegerska				17							
Fröken				1752		1770					
Hus Jungfru											
dreng				1736							
dreng				1750							
Piga				1748							
Piga				1746							
				1749							
Piga				1726							
Qvins Person				1716							
dreng				1752							
				1746							
Blinda Pigan				1746							
Piga				1766							
Piga				1718							
dreng				1761							
Fattig qvinna				1718							
				1766							
Fattig Soldat				1718							
				1761							
Torpars				1707		1766					
Son				1718							
Son				1752							
Son				1756							
Son				1747							

(RV)

Mikkelin maakunta-arkisto, Mikkelin maaseurakunnan kirkonarkisto I.

			Syntynyt		Kuollut		Saapu-	Lähte-
Numero 1			Päivä	Vuosi	Päivä	Vuosi	nut	nyt
	Kapteeni							
Herra	Carl Friedrich Jägerhorn			1722		1773		
Rouva	Elsa v. Fieandt			1718				
Poika	Georg Henric			1747				
Poika	Carl Friedrich		10/6	1749				
Poika	Claes			1754				
	Gustaf Reinholt			1757		1768		
	Lars Johan			1760				
Käly	Ulrica v. Fieandt			17				
Neiti	Cecilia Eleonora Jägerhorn			1752		1770		
Sisä-								
palvelijatar	E. C. Monthan	muuttanut Hirvensalmelle						
Renki	Petter Rokkanen	herra kapteeni Furumarckilla		1736				
Renki	Fredrik Rytkyinen	Pappilassa		1750				
Piika	Margareeta Pallainen			1748				
Piika	Kristiina Haikara	Juvalta muuttotodistuksen kera Masalinilla		1746				
Piika	Maria Puikkonen	Lindegrenillä, muuttanut Juvalle		1749				
Nais-								
ihminen	Elina Leikas	Harjumaalla rouva Creutlei- nilla		1726				
Renki	Laatikainen							
	Paavali Pulkkinen							
	Juhana Pulliainen	Rantakylässä						
Sokea piika	Kristiina Antintytär	Hirvensalmelle muuttotodis- tuksella		1716				
Piika	Kaarina Halinen	Kyyhkylässä		1752				
Piika	Maria Elisabet Procopaea							
Renki	Matti Kääriäinen, samoin veljensä Risto							
Köyhä								
nainen	Eeva Nykänen	Ristiinassa 1770		1746				
	Poika Erkki			1766				
	Poika Juhana 1769							
Köyhä								
sotilas	Simo Ek			1718				
	Poika Simo			1761				
Torppari	Paavali Parkkinen, kuollut vaimo Anna Ollikainen			1707		1766		
				1718				
Poika	Jaakko			1752				
Poika	Juhana yksisilmäinen			1756				
Poika	Simo			1747				

Selitys

Piispojen antamien määräysten perusteella alettiin Suomessa 1600-luvun jälkipuoliskolla pitää rippikirjoja, joihin merkittiin seurakuntalaisten kristinopintaito ja lukutaito sekä ripilläkäynnit. Ensimmäinen maininta rippikirjojen käyttöön ottamisesta Suomessa on Turun hiippakunnasta piispa Johannes Gezelius vanhemman piispuuskauden alkupuolelta (1665). Vuoden 1686 kirkkolaki velvoitti papiston pitämään tällaisia kaikissa seurakunnissa.

Ajan mittaan rippikirjoihin alettiin merkitä seurakuntalaisia koskevia henkilötietoja: syntymävuosi ja myöhemmin myös tarkka päivämäärä, kuolinajankohta sekä tiedot siitä, mistä tai minne henkilö on muuttanut.

Jo 1600-luvulta lähtien rippikirjoja laadittaessa käytettiin painettuja kaavakkeita, joissa oli valmiit sarakkeet papin merkinnöille kristinopin eri kohtien taidosta sekä ripillä käynneistä. Kaavakkeissa esiintyvien latinankielisten termien merkitys ilmenee seuraavasta taulukosta:

Dec(alo- gus)	Symb(o- lum)	Or(atio) D(omi- nica)	Bapt(is- mus)	Abs(o- lutio)	Conf(es- sio)	Coen(a) D(omini)	Mens(ae)	Orat(io- nes)	Quaest(i- ones)	Tab(ula) oec(ono- mica)	L(itte- ras) n(ovit)	Natus
Explic(atio) Simpl(ex)	Athan(asium) Explic(atio) Simpl(ex)	Explic(atio) Simpl(ex)	Explic(atio) Simpl(ex)	Explic(atio) Simpl(ex)	1. 2. 3.	Explic(atio) Simpl(ex)	Grat(iarum) a(ctio) Bened(ictio)	Vespert(ina) Matur(ina)	Plenius Aliq(uo) m(odo)	Plenius Aliq(uo) m(odo)	Exact(e) Aliq(uo) m(odo)	
Kymmen- käsikäy	Uskon- tunnus- tukset	Herran rukous	Kaste	Rippi	Synnin- tunnus- tukset	Pyhä- ehtool- linen	Pöytä- rukouk- set	Rukouk- set	Kysy- mykset	Huoneen taulu	Sisä- luku	Syntynyt
Lutherin selitys Vähän katekismuksen teksti	Athanasius Luth-erin selitys Vähän katekismuksen teksti	Lutherin selitys Vähän katekismuksen teksti	Lutherin selitys Vähän katekismuksen teksti	Lutherin selitys Vähän katekismuksen teksti	3. »Oi sinä kaikkein armollisin» 2. »Laupias Jumala» 1. »Minä vaivainen»	Lutherin selitys Vähän katekismuksen teksti	Aterian jälkeän Ennen ateriana	Iltarukous Aamurukous	Pyhäät kirjoitukset Täydellisesti Jonenkuten	Täydellisesti Jonenkuten	Hyvin Jonenkuten	

Tekstinäyte on Mikkelin maaseurakunnan rippikirjasta vuosilta 1764—1769. Merkinät sukulaisuussuhteista kunkin talouden sisällä viittaavat perheen päämieheen. Päivämäärän 10/6 (6. lokakuuta) Carl Friedrich Jägerhornin syntymävuoden 1749 kohdalla pitäisi olla Georg Henrikin kohdalla (vrt. teksti n:o 17), sillä Carl Friedrich oli syntynyt 21. helmikuuta 1749. Kuolleiden ja asuinpaikkaa vaihtaneiden henkilöiden nimet vedettiin yli.

Tekstissä esiintyvien arvonimien osalta ks. tekstien n:o 9 ja 17 selityksiä.

Förklaring

Öfver de i denna Communion-Bok förekommande särskildta Tecken som utmärka Omdömen öfver olika Kunskaps-grader, i synnerhet hos dem som, ifrån och med år 1827, blifvit till den Heliga Nattvarden admitterade.

Förklaring

Öfver de i denna Communion-Bok förekommande särskildta Tecken som utmärka Omdömen öfver olika Kunskaps-grader, i synnerhet hos dem som, ifrån och med år 1827, blifvit till den Heliga Nattvarden admitterade.

Grader	Läsning i Bok		Catechismi Förklaringarnas Läsning ur Minnet		Allmänna Omdömen
	Tecken	Tecknens Betydelse	Tecken	Tecknens Betydelse	
1 ^a	:	blott stafvandes	A a:	nästän intet	under
2 ^a	/	med stor svårighet	A. b /	högst bristfälligt	medel-
3 ^e	∕	oredigt	A c ∕	mycket stapplande	mätt[an]
4 ^e	Y.	med någorlunda färdighet	B a = Y.	med någorlunda färdighet	mede[l]-
5 ^e	X	försvarligt	B b = X	försvarligt	mät-
6 ^e	X:	någorlunda nöjaktigt	B c = X:	någorlunda nöjaktigt	tigt
7 ^e	X/	nöjaktigt	C a = X/	nöjaktigt	öfver
8 ^e	XY	väl	C b = XY	väl	medel-
9 ^e	XX	utmärkt väl	C c = XX	utmärkt väl, berömligt	mättan

Anmärkning: Då olika färdighet förspörjes i minnes-läsning[en] af de 5 särskildta Hufvudstycken uti Catechesen, kan h[vart] Hufvudstykke för sig med de här ofvan till höger om Bokstaverne stående tecknen utmärkas

Begreppet om Christendoms Lära utmärkes med:

/	(obetydligt) inskränkt	med allt förstås 5 Hufvudstycken (7 Psalm) och Quaestiones Finales
X	enfaldigt	
X/	försvarligt	
XX	nöjaktigt	

(RV)

Begreppet om Christendoms Lära utmärkes med:

1	(obetydligt) inskränkt	med allt förstås 5 Hufvudstycken (7 Psalm) och Quaestiones Finales
X	enfaldigt	
X/	försvarligt	
XX	nöjaktigt	

Käännös

Selitys

niistä tässä rippikirjassa esiintyvistä eri merkeistä, joilla on arvosteltu taitamisen eri asteet. Tämä koskee varsinkin niitä, jotka vuodesta 1827 lukien on päästetty Pyhälle Ehtoolliselle.

Asteet	Sisäluku		Katekismuksen selityksien ulkoluku		Yleis-arvostelut
	Merkki	Merkkien selitys	Merkki	Merkkien selitys	
1	:	vain tavaten	Aa = :	lähes osaamaton	keskin-kertaista
2	/	hyvin vaivalloisesti	Ab = /	erittäin vajavaisesti	
3	∕.	epäselvästi	Ac = ∕.	hyvin kangerrellen	
4	/.	jotenkuten	Ba = Y.	jotenkuten	keskin-kertaisesti
5	X	välttävästi	Bb = X	välttävästi	
6	X:	lähes tyydyttävästi	Bc = X̄.	lähes tyydyttävästi	keskin-kertaista paremmin
7	X/	tyydyttävästi	Ca = X/	tyydyttävästi	
8	XY	hyvin	Cb = XY	hyvin	
9	XX	erittäin hyvin	Cc = XX	erittäin hyvin, kiitettävästi	

Huom. Kun katekismuksen 5 eri pääkappaleen ulkoluvussa ilmenee erilaista taitamista, voidaan jokainen pääkappale merkitä erikseen näillä ylhäällä, kirjainten oikealla puolella olevilla merkeillä.

Kristinopin ymmärtäminen merkitään seuraavasti:

/	(mitättömästi)	kaikella tarkoitetaan 5 pääkappaletta
X	niukasti	(7 psalmia) ja loppukuulustelua
X/	alkeellisesti	
X/	välttävästi	
XX	tyydyttävästi	

Protocoll hållet vid Allmän Kyrko-
Stämman i Helsingfors Stads Evange-
liska Lutherska Kyrka den 29 Julii
1832.

§. 1.

Sedan Församlingens Respective Medlem-
mar så erkändt att kallelse till denna Kyrko-
Stämman behörigen för sig gått så väl genom
Kungörelse 14 dagar förut ifrån Predikostolen
som och genom annonce uti Helsingfors Tid-
ningar, anmälte undertecknad Ordförande, det
de af Församlingen, enligt beslut af den 23^{de}
October 1831, utsedde Herrar Committerade
till att utarbete förslag huru och på hvad
sätt omkostnaderna till hämmandet af Cho-
lera smittan härstädes förledit år lämp-
ligast kunde på Stadens Innevånare förde-
las och uttaxeras, till Pastors Embetet inlämnadt
tvenne i detta afseende författade Project,
nemli[n]gen, ett af ~~Herr~~ de Committerades
vägnar af Herr Lagmannen och Riddaren
Jägerhorn samt det andra, såsom för egen
del, af Herr Hof Rådet Furuhjelm, för
att Församlingens pröfning underställas.
Efter uppläsandet af dessa Projecter, jem-
te en af Herr Lagmannen och Riddaren
Jägerhorn till de Committerades Project för
egen del bilagd skrift af innehåll: det
han icke funnit sig böra afgifva ut-
låtande om och i hvad mån Försam-
lingen kunde anses pliktig, att ansvara
för hvad af desse omkostnader icke
kan af Allmänna Medel utfås och i
detta hänseende icke varit ense eller bi-

20. Pöytäkirja yleisestä kirkonkokouksesta Helsingin ev.lut. seurakunnassa
29. heinäkuuta 1832

Protocoll hållet vid Allmän Kyrko-
Stämman i Helsingfors Stads Evange-
liska Lutherska Kyrka den 29 Julii
1832.

§. 1.

Sedan Församlingens Respective Medlem-
mar [att] erkändt att kallelse till denna Kyrko-
stämman behörigen för sig gått så väl genom
Kungörelse 14 dagar förut ifrån Predikostolen
som och genom annonce uti Helsingfors Tid-
ningar, anmälte undertecknad Ordförande, det
de af Församlingen, enligt beslut af den 23^{de}
October 1831, utsedde Herrar Committerade
till att utarbete förslag huru och på hvad
sätt omkostnaderna till hämmandet af Cho-
lera smittan härstädes förledit år lämp-
ligast kunde på Stadens Innevånare förde-
las och uttaxeras, till Pastors Embetet inlämnadt
tvenne i detta afseende författade Project,
nemli[n]gen ett [af Herr] å de Committerades
vägnar af Herr Lagmannen och Riddaren
Jägerhorn samt det andra, såsom för egen
del, af Herr Hof Rådet Furuhjelm för
att Församlingens pröfning underställas.

Efter uppläsandet af dessa Projecter, jem-
te en af Herr Lagmannen och Riddaren
Jägerhorn till de Committerades Project för
egen del bilagd skrift af innehåll: det
Han icke funnit sig böra afgifva ut-
låtande om och i hvad mån Försam-
lingen kunde anses pliktig, att ansvara
för hvad af desse omkostnader icke
kan af Allmänna Medel utfås och i
detta hänseende icke varit ense eller bi-

(RV)

Käännös

Pöytäkirja pidetty yleisessä kirkonkokouksessa Helsingin kaupungin evankelis-luterilaisessa kirkossa 29. heinäkuuta 1832.

1 §

Seurakunnan asianomaiset jäsenet tunnustivat, että kutsu tähän kirkonkokoukseen oli tapahtunut laillisesti sekä 14 päivää ennen kokousta saarnastuolista julistetulla kuulutuksella että ilmoituksella Helsingfors Tidningar-lehdessä. Tämän jälkeen allekirjoittanut puheenjohtaja ilmoitti, että 23. lokakuuta 1831 annetun päätöksen mukaisesti seurakunnan valitsevat herrat komiteanjäsenet, joiden tehtävänä oli laatia ehdotus siitä, kuinka ja millä tavalla sopivimmin voitaisiin jakaa ja panna kaupungin asukkaiden maksettavaksi täällä viime vuonna koleran ehkäisemisestä aiheutuneet kustannukset, ovat jättäneet kirkkoherranvirastolle kaksi tässä tarkoituksessa tehtyä suunnitelmaa alistettavaksi seurakunnan harkittavaksi. Toinen on herra laamanni ja ritari Jägerhornin komiteanjäsenten nimissä tekemä sekä toinen herra hovineuvos Furuhjelmin omasta puolestaan tekemä.

Sen jälkeen kun oli luettu nämä suunnitelmat sekä herra laamanni ja ritari Jägerhornin omasta puolestaan komiteanjäsenten suunnitelmaan liittämä kirjoitus, missä hän ei ole katsonut tarpeelliseksi antaa lausuntoa siitä, voidaanko seurakunta jossakin määrin velvoittaa vastaamaan niistä kustannuksista, joita ei voida korvata yleisin varoin, eikä hän tässä suhteessa ole ollut yhtä mieltä tai

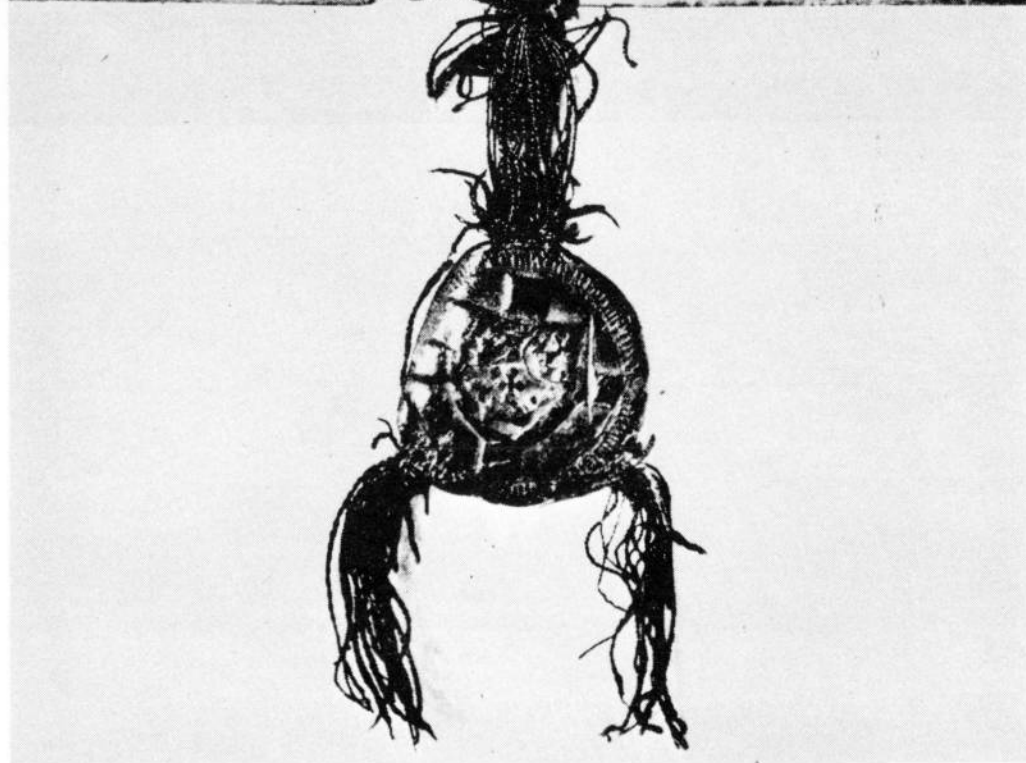
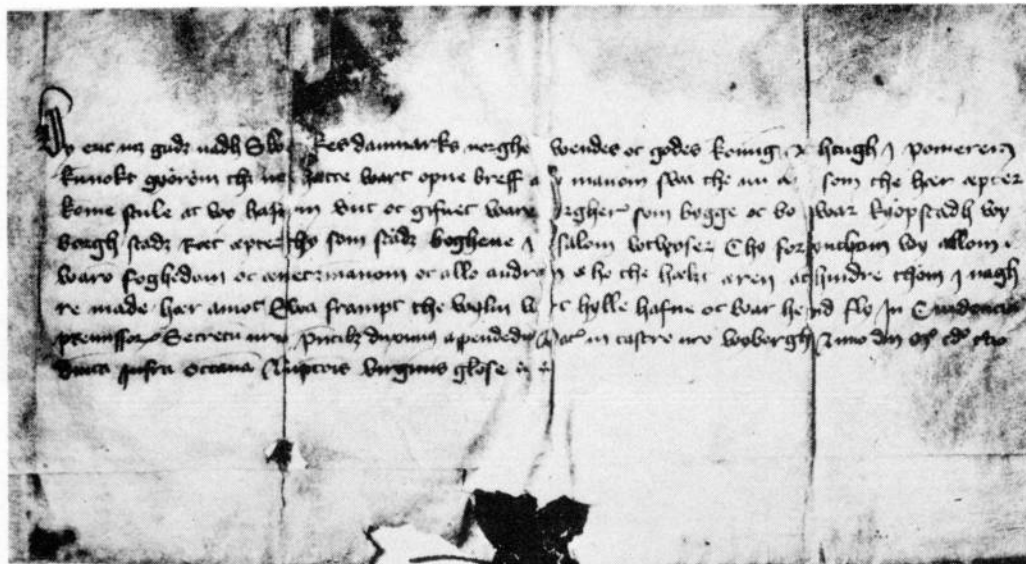
Selitys

Ennen vuosien 1865 ja 1873 kunnallisetuoksia olivat seurakunnat myös paikallisen itsehallinnon yhteisöjä. Seurakuntalaiset pääsivät vaikuttamaan paikkakunnan asioihin kirkkoherran johtamissa kirkonkokouksissa (maaseudulla niistä käytettiin nimitystä pitäjänkokous). Kaupungeissa oli jo ennen kunnallisuudistusta seurakunnista erillisiä elimiä (raastuvankokous, kaupunginvanhimmat), joissa kaupunkilaiset saattoivat välittömästi tai välillisesti osallistua yhteisten asioiden hoitamiseen. Terveys- ja sairaanhoito kuuluivat vanhastaan seurakuntien tehtäviin.

Tekstinäytteenä on alku Helsingin kaupungin evankelis-luterilaisen seurakunnan kirkonkokouksen pöytäkirjasta 29. heinäkuuta 1832.

MUITA HALLINNOLLISIA ASIAKIRJOJA

(n:ot 21—30)

21. Kuningas Eerik XIII Pommerilaisen privilegiokirje Viipurin kaupungille 19. elokuuta 1403

Wij, Eric, medb Gudz nadh Sw[er]ikes, Danmarks, Norghe[s,] Wendes oc Godes konung oc hertugh j Pomeran, kunnoct györöm thet m[edh] thaette wart opne breff al[lom] mannom, swa the nu a[ere] som the haer aepter komme scule, at wij haf[uo]m vnt oc gifuet ware [bo]rghere, som bygge oc bo j war kyöpstadh Wijborgh, stadz raet aepter thy som stadz boghene j [Vp]salom wtwijser. Thy for[b]yuthom wij allom warom foghedom oc aem[b]etzmannom oc allom androm, aeho the haelzt aeren, at hindre thöm j naghre made haer amot, swa frampt the wijlin w[ar]t hylle hafue oc war heff]nd fly. In euidentiam premissorum secretum nostrum presentibus duximus appendendum. Datum in castro nostro Wijborgh anno Domini m^ocd^o tertio, dominica infra octauam a[ss]umpcionis virginis gloriose.

ks. selitystä)

altonarkisto, Pergamenttikokoelma.

Käännös

Me Eerik, Jumalan armosta Ruotsin, Tanskan, Norjan, Venden ja Göötan kuningas ja Pommerin herttua, teemme tiettäväksi tällä avoimella kirjeellämme kaikille ihmisille, sekä niille jotka nyt elävät että niille jotka myöhemmin tulevat, että me olemme suonut ja antanut niille porvareillemme, jotka asuvat ja elävät meidän kaupungissamme Viipurissa, kaupunginoikeuden sen mukaisesti kuin Upsalan kaupunginkirja määrää. Niin ollen kiellämme kaikkia voutejamme ja virkamiehiämme ja kaikkia muita, keitä he sitten ovatkin, estämästä näitä missään suhteessa tämän kirjeen vastaisesti, sikäli kuin he haluavat nauttia suosiotamme ja karttaa rangaistustamme. Edellisen vakuudeksi ripustamme sinettimme tähän. Annettu linnassamme Viipurissa Herran vuonna 1403 Neitsyt Marian taivaaseenottamisen juhlaa seuraavana sunnuntaina.

Selitys

Oleskellessaan vuonna 1403 Suomessa unionikuningas Eerik Pommerilainen antoi Viipurissa 19. elokuuta tälle kaupungille kaupunginoikeudet. Näitä kaupunginoikeuksia koskeva privilegiokirje on tekstinäytteenä.

Hallinnolliset ja oikeudelliset asiakirjat laadittiin keskiajalla lähes yksinomaan kirjeen muotoon, ja niissä noudatettiin tiettyjä kaavoja, jotka palautuvat roomalaisten kansliakäytäntöön. Huomattaviakin ajallisia ja paikallisia eroavuuksia esiintyy asiakirjojen muodossa, mutta koko läntisellä kulttuurialueella voidaan keskiaikaisista asiakirjoista erottaa tiettyjä selviä rakennneosia.

Keskiaikaisissa asiakirjoissa on kolme pääjaksoa, jotka jakaantuvat osiin. Samassa asiakirjassa esiintyvät harvoin kaikki asiakirjan rakennneosat ja niiden keskinäinen järjestys saattaa vaihdella. Seuraavassa esitetään keskiaikaisten asiakirjain rakenne ja siihen liittyen sulkeissa kyseiset kohdat näytetekstistä:

A Protokolla eli asiakirjan aloittavat muodolliset osat

1. *Invocatio* eli siunauksen muotoinen tervehdysfraasi (puuttuu)
2. *Intitulatio* eli kirjeen asettaja (Wij, Eric) ja siihen liittyvä devotio, jossa hänen asemansa ilmenee (medh Gudz nadh . . . hertugh j Pomerens)
3. *Inscriptio*, jossa ilmoitetaan ne henkilöt, joille kirje on osoitettu (allom mannom . . . komme scule)

B Konteksti eli asiakirjan varsinainen sisältö

1. *Arenga* eli yleinen, maailmankatsomuksellinen perustelu asiakirjalle (puuttuu).
2. *Promulgatio* eli julkaisufraasi, joka usein, kuten näyteasiakirjassa, liittyy *inscriptio*-osaan (kunnokt györöm thet medh thaette wart opne breff)
3. *Narratio* eli selostus asian taustasta (puuttuu)
4. *Dispositio* eli asiakirjan asettajan tahdonilmaus (at wij hafuom vnt . . . som stadz boghene j Vpsalom wtwijser.)
5. *Sanctio*, joka sisältää seuraamuksen asiakirjan sisällön noudattamisesta tai noudattamatta jättämisestä (Thy forbyuthom wij . . . oc war hefnd fly.)
6. *Corroboratio* sisältää asiakirjan pätevyyttä selvittäviä tietoja (Jn evidenciam . . . duximus appendendum)

C Escatokolla eli asiakirjan päättävät muodolliset osat

1. *Subscriptio* eli allekirjoitus (puuttuu)
2. *Dateeraus* eli päiväys (Datum in castro . . . virginis gloriose.)
3. *Apprecatio* eli loppurukous (puuttuu)

Corroboratio-osassa ilmoitetaan kirje sinetöidyksi sinetillä, josta käytetään nimitystä *secretum*. Tällainen sinetti (*secretum* = *sigillum secretum* eli salainen sinetti) oli hallitsijain ja ruhtinaiden käyttämä sinetti, joka oli pienempi kuin heidän suuri sinettinsä (*sigillum*). Sitä käytettiin aluksi suuren sinetin vastasinettinä lisäämään sinetöinnin oikeusvoimaa, mutta myös itsenäisenä sinettinä. 1300- ja 1400-luvuilla *secretum*-sinetin käyttö yleistyi ja suuren sinetin käyttö alkoi rajoittua ainoastaan kaikkein huomattavimpien asiakirjojen sinetöintiin. Vähitellen tuli käyttöön *secretum*-sinettiä pienempi sinetti (*signetum*).

Teksti on aikaisemmin julkaistu useissa teoksissa, mm. *Finlands medeltidsurkunder II*, utg. av Reinhold Hausen, Helsingfors 1915, s. 30 ja *J. W. Ruuth, Viipurin kaupungin historia I*, Viipuri 1931, s. 60 (faksimile ja suomennos) sekä *Privilegier, resolutioner och förordningar för Sveriges städer I*, utg. av Nils Herlitz, Stockholm 1927, s. 62. Teksti sisältyy suomeksi käännettynä teoksen *Suomen historian dokumentteja I*, toimittanut Mikko Juva, Vilho Niitemaa ja Päiviö Tommila, Helsinki 1968, s. 148.

= Vala

Sainkä nänest yleskirioithethud Lupan Ja toiutotan minä Jumalan
 Caickiwaldian hänen Pyhä Sanans ia Euangeliumins Puolest
 äthä mine tachdonn Cunnialisest ia rickomath Pithä
 nin Cauuain quin minä älen. Nin authakan minua Jumala
 Sielun ja Rumin Puolest.

Wachuistoxi olemme mö Jälken Nimithethu Sämingin Coko
 Pitäian Puolest, quin sinä sisällä asuuaisedt on, Nin hyuin meiden
 itzem edeste, quin möskin meiden Jelki tulewaisten Perilistem
 Hapalan Nälieskundast Bentti Cupiain Nils mackoin ia
 hannus Mannikain Sämingin Nälieskundast Mickell Raninen
 Lassi Michkulainen Frantz hirfuoin ia Martti hapiain
 Jdelachden Nälieskundast heiki mähäinen ia Erich Auuiainen
 Olemma Rukoiledt hyuie Cunialisie miehiä Girmund henderikin-
 poika Cockalan Brwsi heikin Poika höfuidzman Simoi
 Olvfuin poika, her Erichä Kirko herra ennännimittethus Pitäias,
 her hannws Sarnaia wdes linnas her Mortina Knechtten pap-
 pi, äthä hö heiden Signetins cansa tämen meiden yles
 Luetun walan wachuistauadt Ja päthäwädt. Datjum
 Wsi linna se 8 Aprilis Wosi Christuxen Syndimen
 Jelken 1597

22. Säamingin pitäjän asukkaiden vala 8. 4. 1597

Vala.

Caiki nämeth yleskirioithethud Lupan Ja toiutotan minä Jumalan
 Caickiwaldian hänen Pyhä Sanans ia Euangeliumins Puolest
 äthä mine tachdonn Cunnialisest ia rickomath Pithä
 nin Cauuain quin minä älen. Nin authakan minua Jumala
 Sielun ja Rumin Puolest.

Wachuistoxi olemme mö Jälken Nimithethu Sämingin Coko
 Pitäian Puolest, quin sinä sisällä asuuaisedt on, Nin hyuin meiden
 itzem edeste, quin möskin meiden Jelki tulewaisten Perilistem
 Hapalan Nälieskundast Bentti Cupiain Nils mackoin ia
 hannus Mannikain Sämingin Nälieskundast Mickell Raninen
 Lassi Michkulainen Frantz hirfuoin ia Martti hapiain
 Jdelachden Nälieskundast heiki mähäinen ia Erich Auuiainen
 Olemma Rukoiledt hyuie Cunialisie miehiä Girmund henderikin-
 poika Cockalan Brwsi heikin Poika höfuidzman Simoi
 Olvfuin poika, her Erichä Kirko herra ennännimittethus Pitäias,
 her hannws Sarnaia wdes linnas her Mortina Knechtten pap-
 pi, äthä hö heiden Signetins cansa tämen meiden yles
 Luetun walan wachuistauadt Ja päthäwädt. Datjum
 Wsi linna se 8 Aprilis Wosi Christuxen Syndimen
 Jelken 1597.

(ks. selitystä)

Ruotsin valtionarkisto, Avskrifter efter 1520, vol. 12, Gödick Finckes in- och utgående registratur
 1594—1597, f. 79.

Nykykielinen tulkinta

Minä lupaan ja vakuutan Jumalan kaikkivaltiaan ja hänen pyhän sanansa ja evankeliuminsa kautta, että minä tahdon kaiken tämän edelläkirjoitetun rikkomatta pitää voimassa niin kauan kuin minä elän. Auttakoon minua Jumala sieluni ja ruumiini kautta.

Vahvistukseksi olemme me alla luetellut, Haapalan neljänneskunnasta Pentti Kupiainen, Niilo Makkonen ja Hannu Mannikainen, Säamingin neljänneskunnasta Mikko Raninen, Lassi Miikkulainen, Frans Hirvonen ja Martti Haapiainen, Idänlahden neljänneskunnasta Heikki Mähönen ja Erkki Auviainen, pyytäneet koko Säamingin pitäjän puolesta, kaikkien niiden puolesta, jotka siellä asuvat, niin hyvin meidän itsemme kuin myöskin jälkeen tulevien perillistemme puolesta, hyviä ja kunniallisia miehiä, Kokkalan Germund Henrikinpoikaa, sotaväenpäällikkö Ambrosius Henrikinpoikaa sekä Simon Olofinpoikaa, herra Erikiä, edellämainitun pitäjän kirkkoherraa, herra Hannusta, Olavinlinnan saarnaajaa ja herra Märtenia, sotaväen pappia, vahvistamaan ja päättämään sinetillään tämän meidän ääneen luetun valamme: Annettu Olavinlinnassa 8. huhtikuuta vuonna 1597 Kristuksen syntymän jälkeen.

(EO)

Selitys

Kukistettuaan alkuvuodesta 1597 nuijasotaan osallistuneet Suomen talonpojat antoi marski Klas Fleming 8. huhtikuuta 1597 käskyn ottaa uusi vala kaikilta Suomen asukkailta pitäjittäin pidetyissä valanvannomistilaisuuksissa.

Tekstinäytteenä on Säämingin pitäjäläisten vala, joka vannottiin sen jälkeen kun ensin oli esitetty anteeksipyyntö aikaisemman uskollisuudenvalan rikkomisesta. Tämä suomenkielinen teksti on jäljennös ja sisältyy Savonlinnan linnaläänin käskynhaltijan Gödick Fincken kopiokirjaan vuodelta 1597.

Asiakirjan vahvistamiseksi pyysivät pitäjäläiset eräitä kirkonmiehiä ja muita viranomaisia kiinnittämään sinettinsä siihen (vrt. tekstin n:o 3 selitystä). Näistä Germund Henrikinpoika (Tavast) toimi Savonlinnan linnanpäällikkönä, Ambrosius Heikinpoika oli Pien-Savon jalkaväen lippukunnan päällikkö ja Simon Olofinpoika oli toiminut alemmissa sotilas- ja hallintotehtävissä Savonlinnassa sekä osallistunut talonpoikien kukistamiseen.

Teksti on aikaisemmin painettu teoksissa *Urkunder upplysande Finlands öden och tillstånd i slutet af 16de och början af 17de århundradet I, 2 utg.* av E. Grönblad, Helsingfors 1846, s. 157—158 ja Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja, julkaisut Kustavi Grotenfelt, Helsinki 1912, s. 34.

Tam. S. 1637²/₁₂

V Tam. S. 1637²/₁₂

Åt Alzmechtig Hælden, samt all god Welferdz Lyckönskan
 af Alzmechtig tillförende; Gode wen Herr Assessor Lorentz
 Creutz, Effter såssom wij hafwe förnummit j Borgå Lähn
 och Pernå Sochn oppå een Öö benämnd Fårssöo, strax widh
 Fårssby belägen, skall wara Malm till fångs som heller
 bådhe Sölff och Gull, Utaf hwilcken Duff: Profwer Dänne
 "den förswain Dredgellars på Wijnborg skall hafwa tagit
 een Prob, den dhå är befunden wara god. Hwar-
 före medan wij icke kunne weta, huru der med nu
 kan wara beskaffat, begere wij wenligen, at j med
 dedt snaraste wele eder der hedan begifwa, och granne-
 ligen der om förfahra. Vtaf hwilcken Malm i då till
 een 3 eller 4 tunnor inpacka låta, sedtiandes dem j
 god förwahrung till wårdagen och Jsselosningen kommer
 då i samme Malm till siös hijdt öfwer welen förskaffa,
 adt man den her kan låta Probera och förnimma hwad
 den efter proportionen gifwa will, aviserandes Oss der iempte
 om samma Malmstrek, huru det är belägit och der med
 förwetter, adt man om dess beskaffenheeter grundtligen
 må wara förwissat. I wele och desslijkest oppå andre
 Ohrter, effter sodanne eller andre Malmstrek granneligen
 effterfråga, och oss med dedt samma, af hwart och edt
 som kan opspörres Profwer tillskicka, iempte god Vnder-
 redtellsse om alle dess Legenheter. Och befahle eder
 her med Gud Alzmechtig. Aff Stockholm den 2.
 Decembri Åhr 1637.

På General Berg Ämbetes Wegnar.

Carl Bonde
 Johan Berndes

Mårten
 Månsson

Wår Wenlige Helssen, samt all god Welferdz Lyckönskan
 af Alzmechtig tillförende. Gode wen Herr Assessor Lorentz
 Creutz, Effter såssom wij hafwe förnummit j Borgå Lähn
 och Pernå Sochn oppå een Öö benämnd Fårssöo, strax widh
 Fårssby belägen, skall wara Malm till fångs som heller
 bådhe Sölff och Gull. Vtaf hwilcken Sahlig Arfwed Tönne-
 sson fohrdåm Stothollare på Wijnborg skall hafwa tagit
 een Prob, den dhå är befunden wara god. Hwar-
 före medan wij icke kunne weta, huru der med nu
 kan wara beskaffat, begere wij wenligen, at j med
 dedt snaraste wele eder der hedan begifwa, och granne-
 ligen der om förfahra. Vtaf hwilcken Malm i då till
 een 3 eller 4 tunnor inpacka låta, sedtiandes dem j
 god förwahrung till wårdagen och Jsselosningen kommer
 då i samme Malm till siös hijdt öfwer welen förskaffa,
 adt man den her kan låta Probera och förnimma hwad
 den efter proportionen gifwa will, aviserandes Oss der iempte
 om samma Malmstrek, huru det är belägit och der med
 förwetter, adt man om dess beskaffenheeter grundtligen
 må wara förwissat. I wele och desslijkest oppå andre
 Ohrter, effter sodanne eller andre Malmstrek granneligen
 effterfråga, och oss med dedt samma, af hwart och edt
 som kan opspörres Profwer tillskicka, iempte god Vnder-
 redtellsse om alle dess Legenheter. Och befahle eder
 her med Gud Alzmechtig. Aff Stockholm den 2
 Decembris Åhr etcetera 1637.

På General Berg Ämbetes Wegnar

Carl Bonde
 manu propria

Johan
 Berndes
 manu propria

Mårten
 Månsson
 manu propria

(TA)

Käännös

Tervehdimme ystävällisesti sekä toivomme Kaikkivaltiaan suovan kaikkea hyvää menestystä. Hyvä ystävä, herra asessori Lorentz Creutz, olemme saaneet tietää, että Porvoon läänissä ja Pernajan pitäjässä Forsö-nimisellä saarella, aivan Koskenkylän vieressä on löytynyt sekä kulta- että hopeamalmia. Siitä on edesmennyt Arvid Tönnenpoika, Viipurin entinen käskynhaltija, ottanut näytteen, joka tuolloin on havaittu hyväksi. Koska emme voi tietää, millaista se nyt on, pyydämme sen tähden ystävällisesti, että Te mitä pikimmin lähtisitte sinne ja tutkisitte asian tarkasti. Antakaa pakata malmia kolmen tai neljän tynnyrin verran ja asettakaa ne hyvään säilöön, kunnes kevät ja jäänlähtö tulevat, jolloin tahtonette lähettää kyseisen malmin tänne meritse, jotta sitä voitaisiin antaa täällä tutkia ja saataisiin tietää, mitä se voi suhteellisesti tuottaa. Tiedottakaa meille myös kyseisestä malmisuonesta, miten se sijaitsee ja millainen se on, jotta sen ominaisuuksista voitaisiin perusteellisesti varmistua. Te tahtonette tiedustella tarkasti myös muilta seuduilta samanlaisia tai muunlaisia malmisuonia ja samalla lähettää meille näytteet jokaisesta, joka saadaan selville, sekä hyvät tiedot kaikista sen sijaintipaikoista. Jätämme Teidät Jumalan, kaikkivoivan huomaan.

Tukholmassa 2. joulukuuta Herran vuonna 1637.

Vuoriviraston puolesta

Carl Bonde
omakätisesti

Johan Berndes
omakätisesti

Mårten Månsinpoika
omakätisesti

Selitys

Vuoden 1637 helmikuussa perustettiin Ruotsi-Suomen vuoritointa johtamaan vuorivirasto. Tekstinäytteenä oleva vuoriviraston kirje Lorentz Creutz vanhemmalle on ilmaus valtiovallan pyrkimyksestä kehittää kaivostoimintaa myös Suomessa. Pernajan pitäjä, jossa tutkittava malmiesiintymä sijaitsi, oli Lorentz Creutzin kotipitäjä.

Kirjeen ovat allekirjoittaneet vuoriviraston päällikkö, valtaneuvos Carl Bonde sekä asessori Johan Berndes. Varmennuksen on suorittanut viraston sihteeri Märten Månsinpoika (aateloituna Lindeström).

Kirje on aikoinaan joutunut ev.lutn. Carl Gustaf Tamelanderin kokoelmaan, johon vasemmassa yläkulmassa oleva merkintä Tam. S. viittaa.

24. Liperin pitäjän asukkaiden valitus kihlakunnankirjuri Gustaf Wemanian
vastaan vuonna 1742

Sen Suri waldian Keijsarinnan
Armollinen Manifest, Annettu
Muscovas sina 18. Martii Kusa, 1742,
jossa Hänen Keijsarillinen Maij-
stetins Korkiasta Lemmestäns
lupa Somen Ruchtinakunnas
anda jokaisen nautita Hyf-
wydens ja tawarans, ja
Kaikesta rasiuxesta wapah-
dettu olla, ja Heitä Hänen
Maijestetins warjelluxen alla
Kaikella tawalla Sojella: joi-
sta Armollisist sanoista ja lu-
pauxist saij tämän Liberin

Sen Suri waldian Keijsarinnan
Armollinen Manifest, Annettu
Muscovas sina 18. Martii Kusa, 1742,
jossa Hänen Keijsarillinen Maij-
stetins Korkiasta Lemmestäns
lupa Somen Ruchtinakunnas
anda jokaisen nautita Hyf-
wydens ja tawarans, ja
Kaikesta rasiuxesta wapah-
dettu olla, ja Heitä Hänen
Maijestetins warjelluxen alla
Kaikella tawalla Sojella: joi-
sta Armollisist sanoista ja lu-
pauxist saij tämän Liberin

(ks. selitystä)

Valtionarkisto, Karjala KO a 13, 453v—454.

Nykykielinen tulkinta

Suurivaltiaan keisarinna armollinen julistus, annettu Moskovassa 18. maaliskuuta 1742, jossa hänen keisarillinen majesteettinsa korkeassa lempeydessään lupaa, että jokainen Suomen suuriruhtinaskunnassa saa hallita omaisuuttaan ja tavaroitaan ja saa olla vapaa kaikenlaisista rasituksista, sekä lupaa kaikin tavoin suoda heille hänen majesteettinsa suojelusta. Näistä armollisista sanoista ja lupauksista sai tämän Liperin

(EO)

Selitys

Julistuskirjassaan Suomen asukkaille 18. maaliskuuta 1742 Venäjän keisarinna Elisabet lupasi turvaa ja suojelusta niille, jotka alistuisivat miehittäjän valtaan. Maan tultua valloitetuksi antoivat venäläiset uusia turvalupauksia ja turvakirjoja ottaen samalla uskollisuudenvalan keisarinnalle. Suomalaiset saivat myös esittää valituksia virkamiehiä vastaan. Liperiläisillä oli runsaasti valittamista kihlakunnankirjuri Gustaf Adolf Wemanian vastaan. Valituskirjelmän laati suomen kielellä Liperin kirkkoherra Petter Possenius. Tämä valituskirje, jonka alku on tekstinäytteenä, luettiin kärjäkansalle Liperin kärjäpaikalla 8. marraskuuta 1742. Teksti sisältyy Liperin ja Kaavin kesä- ja syyskäräjien pöytäkirjaan vuodelta 1742.

Teksti on aikaisemmin painettu teoksessa Suomenkielisiä historiallisia asiakirjoja, julkaissut Kustavi Grotenfelt, Helsinki 1912, s. 191.

W
Eie Länssman Isaac Gisselkors
Närgående Höga ordres ad den 31 Julii sidstlidne
åligger länssman at straxt wid inhän-
digandet med Bonden Mats Walkonen
och thes Son Lars Communicera, och honom
antya, at den 4 nästkommande October
å Lexa Sochns Tingz dag sig inställa
så framt the elliest willia undgå
at med tienlige medel thit afförde
blifwa, hwarom sedan Länssmans
berättelse införväntar. Gudi befal-
lad af Uleå den 8 Augusti 1744.
Christian Zimmerman

Til Länssman Isaac Gisselkors
Närgående Höga ordres ad den 31 Julii sidstlidne
åligger länssman at straxt wid inhän-
digandet med Bonden Mats Walkonen
och thes Son Lars Communicera, och honom
antya, at den 4 nästkommande October
å Lexa Sochns Tingz dag sig inställa
så framt the elliest willia undgå
at med tienlige medel thit afförde
blifwa, hwarom sedan Länssmans
berättelse införväntar. Gudi befal-
lad af Uleå den 8 Augusti 1744.

Christian Zimmerman

W
Eie Länssman Sven Bogman.
Eie löccin ut närgående Högvälborne Herr
Grefwens och Landzhöfdingens höga swar
af den 31 nästlidne Julii åligger länssman
fordersammast upbära the af all-
mogen bewilliade 16 öre kopparmynt af
hwarje rök, [och then] hwilka till
innenämde behof komma at
användas, och redo therföre
wisas. Gudi befallad af
Uleå den 8. Aug. 1744. Christian Zimmerman

Til Länssman Sven Bogman.
Til föllie af närgående Högvälborne Herr
Grefwens och Landzhöfdingens höga swar
af den 31 nästlidne Julii åligger länssman
fordersammast upbära the af all-
mogen bewilliade 16 öre kopparmynt af
hwarje rök, [och then] hwilka till
innenämde behof komma at
användas, och redo therföre
wisas. Gudi befallad af
Uleå den 8 Augusti 1744.

Christian Zimmerman

(TA)

Oulun maakunta-arkisto, Oulun pohjoinen kihlakunta, E I:2.

Käännös

Nimismies Isaac Gisselkorsille.

Oheinen korkea määräys 31 päivältä viimeksi kulunutta heinäkuuta tulee nimismiehen heti antaa tiedoksi talollinen Matti Valkoselle ja hänen pojalleen Laurille ja ilmoittaa hänelle; että heidän tulee saapua tulevan lokakuun neljäntenä päivänä Lieksan pitäjän käräjille, mikäli he tahtovat välttää sitä, että heidät sinne muuten sopivalla tavalla kuljetetaan. Odotamme tästä sittemmin nimismiehen kertomusta. Jumalan huomaan. Oulun pitäjässä 8. elokuuta 1744.

Christian Zimmerman

Nimismies Sven Bogmanille.

Oheisen korkeastijaosyntyisen herra kreivin ja maaherran korkean vastauksen perusteella 31 päivältä viime heinäkuuta tulee nimismiehen kiireimmiten kantaa rahvaan myöntämät 16 äyriä kuparirahaa joka savulta, jotka tullaan käyttämään mainittuun tarkoitukseen ja joista tulee tehdä tili. Jumalan huomaan. Oulun pitäjässä 8. elokuuta 1744.

Christian Zimmerman

Selitys

Pieni ja iso l-kirjain ovat aivan pienen b-kirjaimen kaltaisia, kun b:tä seuraa a- tai e-kirjain. Iso ja pieni l-kirjain eroavat vain koon perusteella toisistaan. Marginaalissa olevan merkin poikkiviivat osoittavat kunkin kirjeen saajien lukumäärän (vrt. tekstiä n:o 29).

Paikallishallinnossa toimi kruununvouti Ruotsin vallan aikana maaherran ja lääninhallituksen alaisena hallintoviranomaisena, jonka tehtäviin kuului veronkanto, järjestyksen ylläpito ja ylempien viranomaisten määräysten toimeenpaneminen kihlakunnassa. Kruununvoutien alaisia olivat pitäjien nimismiehet.

Produziert in Collegio Justitiae den 11: Aprilis 1746 Folium 1

An

Ihro Käyserlichen Maijestät,
Reichs Justice Collegium derer
Lieff- und Ehstländischen Rechts Sachen
aus der Wyburgischen Gouvernements
Cantzeley.

Donoschenie.

Numero 359.

Es hat die Kymmenegordsche Stathaller
Cantzeley vermittelst einer Do-
noschenie der Gouvernements Cantzeley
berichtet: welchergestalt ein theil
des Menduharjuschen Kirchspiehls in
der Kymmenegordschen Province, nebst
der Kirche und dem Pastorat, nach der
neuen gräntze Jhro Käyserlichen Mayestätt
Zugefallen: Da nun die Stathaller
Cantzeley vernommen, dass der Pastor
der gantzen Menduharjuschen Gemeinn
Zacharias Cygnäus, welcher gleich wohl
auf dem Pastorate, einfolglich auch
binnen Ihro Käyserlichen Mayestätt gräntzen
wohnhafft wäre, nach geschlossenem
frieden den Eyd der Treue unter
die Chronen Schweden abgelegt, und

in

(MJ)

Prod. in coll. Just. d. 11. April. 1746. Fol. 1.

Ihro Käyserlichen Maijestät,
Reichs Justice Collegium derer
Lieff- und Ehstländischen Rechts Sachen
aus der Wyburgischen Gouvernements
Cantzeley.
Donoschenie.

Legat die Kymmenegordsche Cantzeley,
das Cantzeley vermittelst einer Do-
noschenie der Gouvernements Cantzeley
berichtet: welchergestalt ein theil
des Menduharjuschen Kirchspiehls in
der Kymmenegordschen Province, nebst
der Kirche und dem Pastorat, nach der
neuen gräntze Jhro Käyserlichen Mayestätt
Zugefallen: Da nun die Stathaller
Cantzeley vernommen, dass der Pastor
der gantzen Menduharjuschen Gemeinn
Zacharias Cygnäus, welcher gleich wohl
auf dem Pastorate, einfolglich auch
binnen Ihro Käyserlichen Mayestätt gräntzen
wohnhafft wäre, nach geschlossenem
frieden den Eyd der Treue unter
die Chronen Schweden abgelegt, und

in

nr 359.

Käännös

Esitelty oikeuskollegiossa 11. huhtikuuta 1746

Hänen keisarilliselle majesteetilleen, valtakunnan oikeuskollegiolle Liivin- ja Vironmaan oikeusasioita varten Viipurin kuvernementinkanslialta.

Raportti.

Kymenkartanon käskynhaltijankanslia on raportissaan kuvernementinkanslialle ilmoittanut, miten osa Kymenkartanon provinssissa sijaitsevasta Mäntyharjun kirkkoherrakunnasta samoin kuin sen kirkko ja pappila ovat uuden rajanvedon jälkeen siirtyneet hänen keisarilliselle majesteetilleen, mutta nyt on käskynhaltijankanslia todennut, että koko Mäntyharjun seurakunnan kirkkoherra Zacharias Cygnaeus, joka vaikkakin asuu pappilassa ja siis hänen keisarillisen majesteettinsa rajojen sisäpuolella, on solmitun rauhan jälkeen vannonut uskollisuudenvalan Ruotsin kruunulle ja

Selitys

Venäjän keisarikuntaan vuosina 1721 ja 1743 liitetyillä alueilla hallintojärjestelmässä tapahtui eräitä muutoksia. Vuosina 1744—1784 tämä alue eli Vanha Suomi muodosti Viipurin kuvernementin, jonka hallinnon johdossa oli kuvernööri. Viipurin kuvernementti jakaantui kahteen käskynhaltijan johtamaan provinssiin. Pietarissa toiminut oikeuskollegio Liivinmaan, Viron ja Suomen asioita varten oli Vanhan Suomen osalta hovioikeutta vastaava tuomioistuin, mutta lisäksi luterilainen kirkko oli sen valvonnan alainen. Oikeuskollegion virkakielenä oli saksa.

Tekstinäyte on alku Viipurin kuvernementinkanslian kirjeestä vuodelta 1746 oikeuskollegiolle. Asiakirjassa käsitelty asia oli yhteydessä siihen, että Turun rauhan raja kulki eräiden seurakuntien kuten Mäntyharjun halki ja seurakuntiin tuli siten rauhan jälkeen kuulumaan sekä Ruotsi-Suomen että Venäjän alamaisia, mikä helposti johti selkkauksiin.

27. Kartta isonjaon toimeenpanosta Helsingin pitäjän Kumpulan kylän metsämailla vuonna 1774

År 1774 den 1 November blef denna Storskiftes Charta prövad och med Dom fastställd, som skjedde i Helsingfors. År och dag som ofvan

C. M. Jägerhorn/Erl. Wessman

Charta
öfver
Gumtäckt Skog
uti
Nyland

Borgo Härad och Helsinge Sockn
Författad År 1774 Af
Carl P. Hagström

(EO)

Maanmittaushallituksen arkisto, B 7 Helsinki $\frac{10}{3}$.

Kartasta on tulkittu ainoastaan otsikko sekä sen hyväksymistä koskeva merkintä

Käännös

Vuonna 1774 1. marraskuuta tutkittiin tämä kartta ja vahvistettiin tuomiolla, mikä tapahtui Helsingissä. Vuosi ja päivä kuten yllä.

C. M. Jägerhorn/Erl. Wessman

Kartta
Kumpulan metsästä
Uudellamaalla

Porvoon kihlakunnassa ja Helsingin pitäjässä
Laatinut vuonna 1774

Carl P. Hagström

År 1774 den 25te Julii, blef af undertecknade Commissions Landtmätare, Storskiftes delning förelagen å Gumtäckts Bys skog i Nyland, Borgo härad och Helsing Sochn, till åttlydno af Helsing Sochns Wäloflige Ägodelning Compromiss Rätts förordnande af den 20 sistledne Junii, hwar vid närvarande voro, för de i Byalaget belagne och Helsingfors Stad underdonerade hemman, Borgmästaren Ädel och Högacktad Herr Johan Kulberg samt Rådmanen Herr Anders Pålviander, för Gumtäckts Säterie, å ägaren assessoren Wälborne herr J. Hisingers vägnar, enligt fullmägt af den 9 sistvekne Junii, Balance Commissions secreteraren och vice Borgmästaren Ädel och Högacktad Herr Abraham Magnus Alftan.

Sedan ofvanskrefne sammanträdt, upviste herr vice Borgmästaren Alftan en Charta öfver Gumtäckts Skog, uprättad år 1747 af Ordinarie Landtmätaren herr Nils Westermark, samt en Charta uprättad år 1769 af två varande Commissions Landtmätaren herr Eric Salin öfver Rågängen emellan Oggelby och Gumtäckts, äfven framlemnade herr Borgmästaren Kulberg en utaf afledne Landtmätaren herr Lars Forsell år 1696 öfver Helsingfors Stads ägor uprättad Charta, som alla tjente till uplysning och rättelse vid denna förrättning och uppläkningen af Rågängarne omkring Gumtäckts Ägor; men som man blef underrättad, att Gumtäckts Åker och Äng af herr Commissions Landtmätaren Boneji i Storskifte delte voro, och man nu icke hade kundskap om, huru långt samma delning sig sträckt eller hvad ägor therunder blifvit begrepne, samt Chartan theröfver icke eller fants att tillgå, och de till biträde kallade nämndemänn sig ej infunnit, måste man uppskjuta med denna förrättning till den 8 augustii.

År 1774 den 25te Julii, blef af undertecknade Commissions Landtmätare, Storskiftesdelning förelagen å Gumtäckts Bys skog i Nyland, Borgo härad och Helsing Sochn, till åttlydno af Helsing Sochns Wäloflige Ägodelning Compromiss Rätts förordnande af den 20 sistledne Junii, hwar vid närvarande voro, för de i Byalaget belagne och Helsingfors Stad underdonerade hemman, Borgmästaren Ädel och Högacktad Herr Johan Kulberg samt Rådmanen Herr Anders Pålviander, för Gumtäckts Säterie, å ägaren assessoren Wälborne herr J. Hisingers vägnar, enligt fullmägt af den 9 sistvekne Junii, Balance Commissions secreteraren och vice Borgmästaren Ädel och Högacktad Herr Abraham Magnus Alftan.

Sedan ofvanskrefne sammanträdt, upviste herr vice Borgmästaren Alftan en Charta öfver Gumtäckts Skog, uprättad år 1747 af Ordinarie Landtmätaren herr Nils Westermark, samt en Charta uprättad år 1769 af två varande Commissions Landtmätaren herr Eric Salin öfver Rågängen emellan Oggelby och Gumtäckts, äfven framlemnade herr Borgmästaren Kulberg en utaf afledne Landtmätaren herr Lars Forsell år 1696 öfver Helsingfors Stads ägor uprättad Charta, som alla tjente till uplysning och rättelse vid denna förrättning och upstakningen af Rågängarne omkring Gumtäckts Ägor; men som man blef underrättad, att Gumtäckts Åker och Äng af herr Commissions Landtmätaren Boneji i Storskifte delte voro, och man nu icke hade kundskap om, huru långt samma delning sig sträckt eller hvad ägor therunder blifvit begrepne, samt Chartan theröfver icke eller fants att tillgå, och de till biträde kallade nämndemänn sig ej infunnit, måste man uppskjuta med denna förrättning till den 8 augustii.

(TA)

Käännös.

Heinäkuun 25. päivänä 1774 toimitti allekirjoittanut piirimaanmittari isojakoa Helsingin pitäjän kunnianarvoisen maanjaon sovinto-oikeuden määräyksestä viime kesäkuun 20 päivältä Kumpulan kylän metsässä Uudella maalla Porvoon kihlakunnassa ja Helsingin pitäjässä. Läsnä olivat kyläkunnassa sijaitsevien, Helsingin kaupungille lahjoitettujen tilojen puolesta pormestari, jalo ja kunnioitettu herra Johan Kullberg sekä raatimies, herra Anders Polviander, Kumpulan säterin omistajan, asessori, jalosyntyisen herra J. Hisingerin puolesta oli 9 päivänä viime kesäkuuta päivättyllä valtakirjalla vaillinkikomission sihteeri ja varapormestari, jalo ja kunnioitettu herra Abraham Magnus Alftan.

Sen jälkeen kun edellä luetellut olivat kokoontuneet, esitti herra varapormestari Alftan vakinaisen maanmittarin, herra Nils Westermarckin vuonna 1747 laatiman kartan Kumpulan metsästä sekä vuonna 1769 silloisen piirimaanmittarin, herra Eric Lalin laatiman kartan rajankäynnistä Oulunkylän ja Kumpulan välillä. Herra Pormestari Kullberg jätti myös edesmenneen maanmittarin, herra Lars Forsellin vuonna 1696 Helsingin kaupungin tiluksista laatiman kartan. Kaikki nämä antoivat valaistusta ja toimivat ohjeena tässä toimituksessa ja Kumpulan tilusten rajojen viitoittamisessa. Mutta kun saatiin tietää, että piirimaanmittari Boneji oli pannut isoonjakoon Kumpulan pellot ja niityt, eikä nyt ollut tietoa, mihin saakka tuo jako oli ulottunut tai mitä tiluksia se oli käsittänyt, eikä karttaa siitä ollut käytettävissä, eivätkä avuksi kutsutut lautamiehet olleet saapuneet paikalle, tämä toimitus täytyi lykätä 8:een elokuuta.

Selitys

Jo ennen kuin Ruotsi-Suomessa yleisesti siirryttiin latinalaiseen kirjoitustyyliin, oli annettu määräyksiä siitä, että eräissä asiakirjatyypeissä oli käytettävä latinalaista kirjoitusta. Siten veloitettiin maanmittarit heille vuonna 1766 annetussa uudistetussa ohjesäännössä kirjoittamaan karttaselitykset latinalaisella tyylillä. Näytteenä oleva katkelma Helsingin pitäjän Kumpulan kylän metsämaita koskevaan isojakotoimitukseen liittyvästä selityksestä on laadittu tämän ohjesäännön mukaisesti.

Isojakoa 1700-luvun jälkipuolella toimeenpantaessa laadittiin erilliset kartat mitattavan kylän pelloista, niityistä ja metsämaista tai tyydyttiin vain kahteen karttaan, joista toinen käsitti pellot ja niityt, toinen metsät. Metsäkarttaan oli kuitenkin merkittävä peltovainiot. Isojakokarttoja laadittaessa noudatettiin geometrisista mittauksista annettuja määräyksiä. (Vertaa myös tekstin n:o 4 selitystä)

Maanlain mukaan oli tilusriitoja koskevat asiat ratkaistava kihlakunnanoikeudessa. Kun isojakoa toteutettiin Suomessa, luotiin uusia elimiä ratkaisemaan tilusjakoja koskevia riita-asioita. 1750-luvun alusta lähtien toimi Suomessa kolme talousdeputaatiota, ja niiden lakkauttamisen jälkeen luotiin v. 1766 annetulla Suomea koskevalla isojakoasetuksella uusi oikeusaste, maanjako-oikeus, jollainen tuli asettaa niihin pitäjisiin, joissa isojakoa suoritettiin. Maanjako-oikeus käsitteli ensimmäisenä astena maanjakoa koskevia riitoja ja niiden päätöksistä voitiin vedota kuninkaaseen. Ruotsissa ei tällaisia oikeuksia asetettu, vaan isojakoa koskevat riidat käsiteltiin siellä edellcen kihlakunnanoikeudessa.

29. Oulun pohjoisen kihlakunnan kruununvoudin kirjekonsepteja vuodelta 1775

Til Commissarien Kohre.
 Tit. åligger ut om beskaffenheden projecterade vinterväg ifrån Kusamo, direkte til Torneå göra sig underättad, och skyndsammast höra Kemi Socknemän om de icke i godo vilja åtaga sig dess upphuggning, så långt den igenom Kemi Sockn sig sträcker, [och] samt derom pålitelig berättelse genast til mig afgifwa. Uleå den 21 Januarii 1775.

Til alla Länsmän.
 Hosgående dag Böcker, åligger Titulus efter vanligheten upliniera och Gästgifwarena Genast tilställa, at nytjas, tils de emot nya blifva utbytte. Uleå den 21 Januarii 1775.

Til alla Länsmän, ut om Magistratens i Uleåborg skrifwelser af den 24 i samma Månad, af åtskillige Personer genast utmäta, och til den 14 februari mig tilsända resterande utlagor och Saköres medel, enligt för hwar och en meddelt Debet Sedel.

Til Länsman Sparman, at til den 14 februari lämna mig behörig redo på alla under dess indrivande warande Krono- och Saköres restantier för år 1773 och förra åren.

Til Commissarien Enqvist ytterligare Ordres om Joseph Präckoi 1773 års krono utlagors utmätande.

Till alla Länsmän på Orderne af den 7 Januarii 1775 om wargerningsmanskapets disciplinerande: Innenämde Konglig majestäts aller nådigste förordnande, antydes Titulus, at sig til underdånig och obrärtlilig efterlefnad ställa.

Til Commissarien Kohre.

Titulus åligger at om beskaffenheden af innenämnde projecterade vinterväg ifrån Kusamo, direkte til Torneå göra sig underättad, och skyndsammast höra Kemi Socknemän om de icke i godo vilja åtaga sig dess upphuggning, så långt den igenom Kemi Sockn sig sträcker, [och] samt derom pålitelig berättelse genast til mig afgifwa. Uleå den 21 Januarii 1775.

Til alla Länsmän.

Hosgående dag Böcker, åligger Titulus efter vanligheten upliniera och Gästgifwarena Genast tilställa, at nytjas, tils de emot nya blifva utbytte. Uleå den 21 Januarii 1775.

den 27 Januarii. Till alla Länsmän, at enligt Magistratens i Uleåborg skrifwelser af den 24 i samma Månad, af åtskillige Personer genast utmäta, och til den 14 februari mig tilsända resterande utlagor och Saköres medel, enligt för hwar och en meddelt Debet Sedel.

dito dato. Til Länsman Sparman, at til den 14 februari lämna mig behörig redo på alla under dess indrivande warande Krono- och Saköres restantier för år 1773 och förra åren.

dito dato. Til Commissarien Enqvist ytterligare Ordres om Joseph Präckoi 1773 års krono utlagors utmätande.

dito dato. Till alla Länsmän på Orderne af den 7 Januarii 1775 om wargerningsmanskapets disciplinerande: Innenämde Konglig majestäts aller nådigste förordnande, antydes Titulus, at sig til underdånig och obrärtlilig efterlefnad ställa.

(TA)

Oulun maakunta-arkisto, Oulun pohjoinen kihlakunta, E I:7.

Käännös

Komissaari Kohrelle.

Teidän tulee ottaa selvää ohessa mainitun, suunnitteilla olevan Kuusamosta suoraan Tornioon johtavan talvitien laadusta ja kiireimmiten tiedustella Kemin pitäjäläisiltä, tahtoisivatko he sovinnollisesti ottaa tehtäväkseen avata sen niin pitkälti, kuin se kulkee Kemin pitäjän läpi; ja tulee Teidän antaa siitä minulle heti luotettava kertomus. Oulun pitäjässä 21. tammikuuta 1775.

Kaikille nimismiehille.

Oheiset päiväkirjat tulee Teidän tavanomaisesti viivoittaa valmiiksi ja toimittaa heti majatalonisännille käytettäväksi siihen saakka, kunnes ne vaihdetaan uusiin. Oulun pitäjässä 21. tammikuuta 1775.

27. tammikuuta. Kaikille nimismiehille, että heidän tulee saman kuukauden 24 päivänä päivättyjen Oulun maistraatin kirjelmien mukaisesti useilta henkilöiltä heti ulosmitata ja 14. helmikuuta mennessä minulle lähettää rästytyneet verot ja sakot, itse kullekin toimitetun verolipun mukaisesti.

Samana päivänä. Nimismies Sparmanille, että hänen tulee 14. helmikuuta mennessä jättää minulle asianmukainen selostus kaikista perinnässä olevista kruunun- ja sakkorästeistä vuodelta 1773 ja sitä edeltäneiltä vuosilta.

Samana päivänä. Komissaari Enqvistille lisämääräyksiä Josef Prokon vuoden 1773 kruunun verojen ulosmittauksesta.

Samana päivänä. Kaikille nimismiehille koskien määräyksiä 7. tammikuuta 1775 varaväen miehistön kuriin totuttamisesta:

Oheista kuninkaallisen majesteetin kaikkein armollisinta määräystä käsketään Teidän noudattaa alamaisesti ja nuhteettomasti.

Selitys

Ks. tekstin n:o 25 selitystä.

№ 121.

17 апреля 1793 года

445

Въ Правительствующи Сенатѣ!

Отъ Генерала поруттшика правителя выбора-
скаго Намѣстнишества и Кавалера фонта
Финцелки.

Репортѣ.

Онато Намѣстнишества палата уголовнаго
Суда, внесла ко мнѣ при уведомиленіи Слѣдствен-
ное оидмтантѣ Сего обвѣдшина Фремер Лустига
Облнтившася въ оставленіи Вверенного ему
постпа, переходѣ къ неприятелю и востриятіи
Служеніема ему оружія противъ отетества, С
Особима Днстратомѣ и приговоромъ осуждающа
Его обвѣдшина Лустига Да сію идмтану на основа
ніи 1: Статъи 4: Главы нашего шведскаго уло-
женіа тѣмъ Давлавіема отреступителіа къ Смер-
ти, съ отписаніема въ казну всего его движимаго
и недвижимаго имѣніа Снабно по отдѣлѣ кас-
пѣ невинной его жены притѣтска, Дамтанка
Смертнују казнѣ въ силу указа правитель-
ствующаго Сената отъ 29го марта прошлаго
1753го года въ ономъ тѣлѣшнее тѣлесное на-
казаніе Сорока парами прутъевъ съ Дамтаной
мѣнѣма Онанова въртваніема ноздрей и къ
вѣтшой Сѣмилѣ въ Сибирь, съ тѣмъ Дамтановѣ
Восторони палаты въ уведомиленіи Ко мнѣ

№ 166

Въ 3-мъ Департаментѣ.

Смѣна мѣся 14: 1793 г.

30. Viipurin käskynhaltijakunnan esimiehen raportti hallitsevalle senaatille
17. huhtikuuta 1793

N:o 121

17 aprele 1793 goda

445

V PRAVITELSTVUJUŠTŠIJ SENAT!

Ot General poruttšika pravitelja vyborg-
skago naměstnišestva i Kavalera fon
Gintsela

RAPORT

Onago Naměstnišestva palata ygolovniago
Suda, vznesla ko mně pri uvědomlěniі Slědstven-
noje o izměně dělo objezdtšika Jeremeja Lustiga
oblitšivšagosja v ostavlěniі vverennago jemu
posta, perehodě k neprijatelju i vosprijatii
Služenijem jemu oružija protiv otetšestva, S
osobym Ekstraktom i prigovorom osuždajuštšim
jego objezdtšika Lustiga za siju izměnu na osnova-
nii 1i Stat'i 4i Glavy novago švedskago ulo-
ženija pod zaglavijem o prestuplěnijah K Smer-
ti, s opisanijem v kaznu vsego jeho dvižimago
i nedvižimago iměniija skol'ko po otdělē tšas-
ti nevinnoi ego ženy pritštjetsja, zaměne
Smertnuju kazn v silu ukaza pravitel-
stvujuštšago Senata ot 29go Marta prošlago
1753a goda v samoje tjağtšaišeje tēlesnoje na-
kazanije Soroka parami prut'jev s zaklēi-
mēnijem znakov vyrēzanijem nozdrei i k
vetšnoi slylkě v Sibir, S takim odnakože
Sostorony palaty v uvědomlěnij Ko mne

N:o 166 i

V 3i Department.

Slušan maja 19: 1793 goda

(MJ)

Valtionarkisto, Hallitseva senaatti, akti n:o 100.

Hallitsevalle Senaatille!

Viipurin käskynhaltijakunnan esimieheltä, kenraaliluutnantti ja ritari von
Kyntzelliltä

Raportti

Saman käskynhaltijakunnan rikosasiain tribunaali on tiedonannon ohessa lähettänyt minulle ratsastavan tullivartijan Jeremias Lustigin maanpetosta koskevat tutkimusasiakirjat, joissa on paljastettu hänen jättäneen hänelle uskotun viran, menneen vihollisen puolelle ja käyttäneen aseita isänmaata vastaan. Mukana seuraa erityinen ote ja tuomio, millä hänet, ratsastava tullivartija Lustig, on tuomittu tästä maanpetoksesta Ruotsin uuden lain rikoskaaren 4. luvun 1. pykälän perusteella kuolemaan ja menettämään valtiolle kaiken sen irtaimen ja kiinteän omaisuutensa mikä hänen syyttömän vaimonsa osan erottamisen jälkeen jää. Kuolemanrangaistus on hallitsevan senaatin 29. maaliskuuta 1753 antaman ukaasin nojalla muutettu raskaimmaksi ruumiilliseksi rangaistukseksi eli 40 pariaksi raippoja, polttomerkillä merkittäväksi, nenä leikattavaksi ja ainaisesti karkoitettavaksi Siperiaan. Sen yhteydessä on kuitenkin tribunaalin taholta minulle osoitetussa tiedonannossa

3. Departementtiin

Esitelty 19. toukokuuta 1793

Selitys

Näytteenä 1700-luvun venäjänkielisistä asiakirjoista on Viipurin käskynhaltijakunnan esimiehen raportti Venäjän hallitsevalle senaatille 17. huhtikuuta 1793.

Venäjällä suoritettiin Katarina II:n aikana perusteellinen hallintouudistus, joka toimeenpantiin Vanhassa Suomessa vuonna 1784. Tästä alueesta muodostettiin uudentyyppinen käskynhaltijakunta, joka oli keisarikunnan ylimmän hallintoelimen hallitsevan senaatin alainen. Uudistus merkitsi samalla virkakoneiston entistä suurempaa venäläistymistä.

Viipurin käskynhaltijakunnassa oli ylimpänä oikeusistuimena Viipurin tribunaali, joka jakaantui kahteen osastoon, siviilitribunaaliin ja rikosasiain tribunaaliin. Tekstissä mainitulla Ruotsin uudella lailla tarkoitetaan vuoden 1734 lakia, joka oli voimassa Turun rauhassa luovutetulla alueella, kun sen sijaan Uudenkaupungin rauhassa Venäjään liitetyllä alueella noudatettiin kuningas Kristofferin maanlakia.

YKSITYISIÄ ASIAKIRJOJA

(n:ot 31—32)

Heilala Samuel				ifrån Lappi by			
1780			R.P.P. 4.	1780			R.P.P.
April 3	Saldo	3323	184	29	3	13 lispund smör i tunna	19 24
	utlagor	36	2			Junii 30 2 lispund 13 marker wår smörn	2 24
Junii 28	4 lispund 5 marker järn	38:8	2	6	Septembris 14	2 lispund 14 marker smör ...	72:16
	½ tunna salt	6:24		18			
	Contant	30	1	32			
	1 stycke Polhems lås	3:12		9			
	5 marker hö rep	6:12		17	1781		
Augustii 4	5 marker stål	5		13	8	Martii 16	20 tunnor tiära. 37
Septembris 8	utlagor	36	2				740:—
	Tull penningar	9		24			
	14 i specie	396	22				
	½ tunna salt	24	1	16		Saldo	178:46.4
	1 halstuk	4:16		12			178 46 4
Octobris 10	i specie	180	10				246 5
1781							
Januarii 25	Contant	126	7				
februarii 3	tull	3		8			
	12 tull	1:16		4			
Martii 16	tull	3		8			
	ränta	198	11				
		4429:24					
			246:	5			

31. Aukeama raahelaisen Sovion kauppahuoneen tilikirjasta vuosilta 1780—1781

Heilala Samuel				ifrån Lappi by					
			Riksdaler	skilling	runestycke		Riksdaler	skilling	
1780						1780			
April	3	Saldo	3323:—	184	29	3	13 lispund smör i tunna	19	24
		utlagor	36:—	2			Junii 30 2 lispund 13 marker wår smörn	2	24
Junii	28	4 lispund 5 marker järn	38:8	2	6	Septembris 14	2 lispund 14 marker smör ...	4	1 4
		½ tunna salt	6:24		18				
		Contant	30:—	1	32				
		1 stycke Polhems lås ..	3:12		9	1781			
		5 marker hö rep	6:12		17	Martii 16	20 tunnor tiära. 37	41	5 4
Augustii 4		5 marker stål	5:—		13	8			
Septembris 8		utlagor	36:—	2					
		Tull penningar	9:—		24				
	14	i specie	396:—	22					
		½ tunna salt	24:—	1	16		Saldo	178:46.4	178 46 4
		1 halstuk	4:16		12				246 5
Octobris 10		i specie	180:—	10					
1781									
Januarii 25		Contant	126:—	7					
februarii 3		tull	3:—		8				
	12	tull	1:16		4				
Martii 16		tull	3:—		8				
		ränta	198:—	11					
			4429:24						
				246:	5				

(TA) Oulun maakunta-arkisto, Sovion kauppahuone, tilikirja 1779—1791, Salo-Siikajoki.

Käännös

Heilala Samuel Lapin kylästä

			Riksiä	Killinkää	Runstykkiä			Riksiä	Killinkää
1780						1780			
huhtik.	3	Saldo	3323:—	184	29	3	13 leiviskää voita tynnyrissä	19	24
		veroja	36:—	2			2 leiviskää 13 naulaa kevät-		
kesäk.	28	4 leiviskää 5 naulaa				kesäk.	voita	2	24
		rautaa	38:8	2	6	syysk.	2 leiviskää 14 naulaa voita		
		¼ tynnyriä suolaa .	6:24		18		72:16	4	1 4
		käteistä	30:—	1	32				
		1 kpl Polhemin							
		lukko	3:12		9	1781			
		5 naulaa heinäköyttä	6:12		17	maalisk.	16 20 tynnyriä tervaa 37—740:	41	5 4
elok.	4	5 naulaa terästä ...	5:—		13	8	Saldo	178	46 4
syysk.	8	veroja	36:—	2				246	5
		tullirahoja	9:—		24				
	14	kovana rahana	396:—	22					
		½ tynnyriä suolaa .	24:—	1	16				
		1 kaulaliina	4:16		12				
lokak.	10	kovana rahana	180:—	10					
1781									
tammik.	25	käteistä	126:—	7					
helmik.	3	tulli	3:—		8				
	12	tulli	1:16		4				
maalisk.	16	tulli	3:—		8				
		korko	198:—	11					
			4429:24						
				246:	5				

Selitys

Vasta 1900-luvulla velvoitettiin liikkeenharjoittajat Suomessa pitämään kirjaa liiketoiminnastaan, mutta käytännön vaatimukset pakottivat tilien pitämiseen jo hyvin varhain. Tekstinäytteenä on katkelma raahelaisen Sövion kauppahuoneen talonpoikien tilikirjan aukeamasta. Aukeaman vasemmalle puolelle on merkitty kauppiaan talonpojalle myymät tavarat ja myöntämät luotot, oikealle puolelle taas on merkitty kauppiaan talonpojalta ostamat tuotteet.

Kauppataroiden kanssa samaan sarakkeeseen merkityt luvut ovat kuparitaalareita; ennen vuoden 1776 raharealisaatiota (vrt. selostusta raha- ja mittajärjestelmästä) oli kupariraha ollut pääasiallinen maksuväline ja laskuyksikkö Pohjanmaan talonpoikien keskuudessa, ja tavaroiden arvo ilmaistaan siten tässä tilikirjassa myös vanhoja rahayksiköitä käyttäen.

Numro 20.

Je viens d'apprendre mon chere ami que Vous avez
etees blessee au travers du corps. Vous connoissies
trop mon coeur pour ne pas Vous peindre mon
inquiétudes, je me fiee al'ansceime connoissance
que j'ai fait avec Comte du Solticoff pour qu'il ayè
l'honnetete de Vous faire passer cellesi. Dièu
vous conserve et vous rende a Vos amis; Je me porte
tres bein et n'est d'autre inquiettude que celle
que m'a causee Lanouvelle de Votre blessure.
C'est une vilaine chose que La guerre & je la
sens bein quand je vois les jours de mes amis
en danger. Je vous embrasse detout mon
le 9 Juin 1790. coeur

GUSTAVE

(C-MR)

Valtionarkisto, Armfeltin arkisto I 16.

~~fin~~ N° 20.
Je viens d'apprendre mon chere ami que vous avez
etes blessee au travers du corps. Vous connoissies
trop mon coeur pour ne pas Vous peindre mon
inquiétudes, je me fiee al'ansceime connoissance
que j'ai fait avec Comte du Solticoff pour qu'il ayè
l'honnetete de Vous faire passer cellesi. Dièu
vous conserve et vous rende a Vos amis; Je me porte
tres bein et n'est d'autre inquiettude que celle
que m'a causee Lanouvelle de Votre blessure.
C'est une vilaine chose que La guerre & je la
sens bein quand je vois les jours de mes amis
en danger. Je vous embrasse detout mon
le 9 Juin 1790. coeur

Olen saanut tietää rakas ystäväni, että olette haavoittunut. Tunnette liian hyvin sydämeni, jotta minun tarvitsisi kuvailla levottomuuttani. Turvaudun vanhaan tuttavuuteen, jonka olen solminut kreivi Saltykovin kanssa, jotta hän toimituttaisi Teille tämän kirjeen. Jumala Teitä varjelkoon ja palauttakoon Teidät ystäväienne huomaan. Voin erittäin hyvin ja muuta huolta ei ole kuin tieto Teidän haavastanne. Sota on viheliäinen asia ja tunnen sen erityisesti ystäväieni vaaran päivinä. Syleilen teitä koko sydämestäni

9. kesäkuuta 1790.

Kustaa

Selitys

Kuningas Kustaa III:n suosikki Gustaf Mauritz Armfelt osallistui Ruotsin ja Venäjän väliseen sotaan 1788—1790 osoittaen henkilökohtaista rohkeutta ja urhoollisuutta. 1789—1790 Armfelt johti everstin arvoisena Ruotsista tuomaansa prikaatia. 3. kesäkuuta 1790 hänen joukkonsa kärsivät tappion Savitaipaleella ja hän itse haavoittui olkapäähän. Saatuaan tiedon suosikkinsa haavoittumisesta kirjoitti Kustaa III Armfeltille tekstinäytteenä olevan kirjeen.

Teksti on aikaisemmin epätarkan jäljennöksen mukaan julkaistu teoksessa Konung Gustaf III:s bref till friherre Gustaf Mauritz Armfelt, utg. genom Elof Tegner. Historiska handlingar 12:3, Stockholm 1882, s. 149.

LIITE

Raha- ja mittajärjestelmät Ruotsin vallan aikana

Rahajärjestelmät. Ruotsi-Suomen rahajärjestelmän perustana oli keskiajalla markka, joka oli suuruudeltaan 210,5 g hopeaa. Liikkeellä olevan rahan arvo aleni ajan mittaan verrattuna tähän normimarkkaan, jolloin oli erotettava toisistaan arvoltaan kiinteä hopeamarkka ja arvoltaan muuttuva, käytössä oleva rahamarkka. Markka jakaantui kahdeksaan äyriin, äyri kolmeen äyrityiseen ja äyrityinen kahdeksaan penninkiin.

Suuressa osassa Eurooppaa oli rahajärjestelmän perustana 1500-luvulla taalari, joka kaikkialla oli suurin piirtein samanarvoinen ja arvoltaan pysyvä. Ruotsissa lyötiin taalareita vuodesta 1534 lähtien. Tämä arvoltaan pysyvä rahayksikkö, jota myöhemmin kutsuttiin riikintaalariksi eli riksiksi, sisälsi aluksi 27—28 g ja myöhemmin 25,5 g hopeaa. 1590-luvulla alettiin myös neljän markan rahoja kutsua taalareiksi (laskutaalareiksi eli ruotsalaisiksi taalareiksi), jotka jakaantuivat 32 äyriin. Kun 1620-luvulla alettiin lyödä kuparirahaa, tuli Ruotsi-Suomessa käyttöön kaksimetallikanta; liikkeellä oli sekä hopea- että kuparirahaa. Kuparirahan arvo aleni nopeammin kuin hopeataalarin, niin että riikintaalaria vastasi vuonna 1665 $1 \frac{5}{8}$ hopeataalaria ja $4 \frac{2}{3}$ kuparitaalaria (1 hopeataalari oli 3 kuparitaalaria). Vuonna 1624 olivat hopea- ja kuparitaalari olleet samanarvoisia.

Vuonna 1776 toimeenpantiin Ruotsi-Suomessa raharealisaatio. Rahajärjestelmän perustaksi tuli riikintaalari eli riksi, joka vastasi 6 hopeataalaria eli 18 kuparitaalaria. Riksi jakaantui 48 killinkiin, killinki 12 runstykkiin.

Mittajärjestelmät. Keskiajalla ja uuden ajan alussa olivat mittajärjestelmät Ruotsi-Suomessa kuten muuallakin Euroopassa hyvin kirjavia. Valtakunnan eri osissa käytettiin saman tavaran mittaamiseen eri mittoja ja vaikka mittayksiköt olisivatkin olleet samat, erosivat ne suuruutensa puolesta toisistaan.

Keskiajalla ja uuden ajan alussa oli viljaa ja kuivaa tavaraa mitattaessa perusyksikkönä panni, jonka suuruus vaihteli maan eri osissa. Pannia suurempi mitta oli punta, johon mahtui 5—8 pannia. Keskiajalla oli karpio puoli pannia. 1500-luvun jälkipuoliskolla syrjäytti pannin tynnyri, jota 1600-luvulla käytettiin viljaa mitattaessa. Tynnyriin meni yleensä kaksi tai puolitoista pannia. Valtiovalta pyrki yhtenäistämään mittoja ja saamaan koko valtakunnassa käyttöön yhden tynnyrimitan. Tätä koskevia määräyksiä annettiin vuosina 1605, 1638 ja 1665. Tynnyrin suuruus kasvoi ajan mittaan. 1500-luvulla esiintyi Ruotsi-Suomessa tynnyreitä, jotka vetivät 118—127 litraa, vuonna 1638 vahvistettu tynnyri veti 143—144 l ja vuonna 1665 vahvistettu 146,6 l. Kun mittaaminen suoritettiin kukkuramitoin, oli viljatynnyri käytännössä suurempi (1665 n. 156 l). Alkuaan käytettiin Ruotsissa tynnyrin alayksikkönä kannua, kun

taas Suomessa tynnyri jakaantui kappoihin. Kappa tuli Ruotsissa käyttöön vasta 1600-luvun alkupuolella. Tynnyriin sisältyvien kappojen lukumäärä vaihteli aluksi Suomen eri osissa, kunnes vuonna 1638 määrättiin, että tynnyrin tuli jakaantua 32 kappaan (Karjalassa tynnyriin laskettiin tämänkin jälkeen 30 kappa).

Tavaraa punnittaessa käytettiin keskiajalla ja 1500-luvulla eri paikkakunnilla toisistaan eroavia painoyksiköitä. Käytössä olivat Tukholman ja Tallinnan painot sekä paikalliset painot ja ns. kihlakunnan painot. Mittavälineinä olivat puntari ja vaaka. Puntaria, joka oli verrattain epätarkka, käytettiin punnittaessa suhteellisen halpoja tavaroita. Tällaisia tuotteita olivat mm. maatalous- ja kalastustuotteet kuten voi, liha ja kala. Puntaria käytettiin niin ikään hunajaa, vahaa, ruutia ja epäjaloja metalleja punnittaessa. Vaakaa taas käytettiin, kun oli määrättävä kallisarvoisten tuotteiden kuten jalometallien, mausteiden ja silkkilangan paino. Puntarilla ja vaa'alla punnittaessa käytettiin eri mittoja. Puntaripainoja olivat naula eli marka (ruots. besmansmark tai mark) ja leiviskä (ruots. besmandpund). Leiviskään meni 20 naulaa. Vaakapainoja taas olivat punta eli naula (ruots. skålpund) ja leiviskä (ruots. lispund). 16 naulaa teki tavallisesti leiviskän. Puntari- ja vaakapainojen vastaavat yksiköt eivät olleet yhtä suuret, sillä naula puntarilla mitattuna oli n. 300—400 g, kun taas naula vaakaa käytettäessä vastasi n. 409 g:aa. Vuonna 1605 suoritettiin Ruotsi-Suomessa mittajärjestelmän yksinkertaistaminen, jolloin vaaka- ja puntaripainot tulivat yhtä suuriksi. Tämän jälkeen painoi naula sekä puntaria että vaakaa käytettäessä 425 g. Näin määritelty naula oli sitten käytössä aina metrijärjestelmään siirtymiseen asti. 20 naulaa muodosti leiviskän ja naula taas jakaantui 32 luotiin. Naulan merkkinä vaa'alla mitattaessa oli lb (libra), mutta sitä käytettiin niin ikään leiviskästä, joka myös voitiin ilmaista merkillä llb (vrt. tekstiä n:o 31). Asiasyhteydestä on pääteltävä, milloin merkki lb tarkoittaa naulaa, milloin leiviskää.

Suurin pituusmitta oli peninkulma, jonka pituus vaihteli valtakunnan eri osissa. Suomessa 1600-luvun alkupuolella käytetty peninkulma oli n. 6 km. Vuonna 1649 määrättiin peninkulman pituudeksi 18 000 kyynärää eli 10 689 m. Kyynärä oli pituudeltaan n. 60 cm (59,38 cm).

Heiniä mitattaessa käytettiin varhaisemmin useita eri mittoja, jotka vaihtelivat suuruudeltaan huomattavasti eri paikkakunnilla ja joiden täsmällinen suuruus ei ole selvillä. Yksi näistä mitoista oli aami, joka lienee ollut sama mitta kuin parmas. Olkia mitattaessa oli lyhde yleinen mitta, halkomäärät taas ilmaistiin tavallisimmin sylinä ja kuormina.

Kirjallisuutta

Heckscher, Eli F., De svenska penning-, vikt- och måttsystemen. Publikationer utgivna av Historielärarnas Förening I. 2. uppl. Stockholm 1941.

- Jansson, Sam Owen,* Mått, mål och vikt i Sverige till 1500-talets mitt. Nordisk kultur XXX. Stockholm 1936.
- Jansson, Sam Owen,* Måttordbok. Svenska måttstermer före metersystemet. Stockholm 1950.
- Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. Från vikingatid till reformationstid I—. Helsingfors & al. 1956—.
- Melander, K. R.,* Muistiinpanoja Suomen mitta- ja painosuhteista 15-sataluvun loppupuolella ja seuraavan vuosisadan alulla. Historiallinen arkisto XI. Helsinki 1891.
- Voionmaa, Väinö,* Bytesmedel, värdeberäkningar, mått och vikt i Finland under medeltiden. Nordisk kultur XXX. Stockholm 1936.